

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Edward T. Hall – Chronemika ve srovnání
kulturních odlišností**

Lucie Baloghová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Edward T. Hall – Chronemika ve srovnání
kulturních odlišností**

Lucie Baloghová

Vedoucí práce:

PhDr. Lada Hanzelínová, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Ladě Hanzelínové, Ph.D. za poskytnutou pomoc a cenné připomínky.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím odborné literatury a pramenů uvedených v seznamu.

Plzeň 2017

Baloghová Lucie

Obsah

	Obsah	1
1	Úvod.....	3
2	Kultura	5
3	Verbální a neverbální komunikace	7
	Mimika.....	9
	Vizika.....	9
	Gestika	9
	Gesta a jejich pojetí v různých kulturách.....	10
	Haptika.....	10
	Posturika	11
	Proxemika	11
	Chronemika.....	12
	Monochronní a polychronní kultury	13
	Vysoký a nízký komunikační kontext	13
	Tělesné typy	13
	Komunikace v praxi.....	14
4	Typické chování v různých kulturách.....	15
	Konverzace	18
	Schůzky.....	19
	Obchod.....	19
	Navazování vztahů.....	20
	Doteky a emoce	20
	Osobní zóna	20
	Čas	21
	Manželství.....	21
	Schopnosti.....	21
	Vedení.....	22
5	Chronemika E. T. Halla v díle The Dance of Life.....	23
	Úvod.....	23
	Časová mandala	25
5.1	Druhy času	26
	Biologický čas.....	26
	Osobní čas.....	26
	Fyzikální čas	26
	Metafyzický čas	26
	Micročas.....	27

	Synchronizovaný čas	27
	Posvátný čas.....	27
	Profánní čas.....	27
	Meta čas	27
5.2	Monochronní a polychronní čas	27
	Polychronní čas.....	28
	Monochronní čas.....	28
	Vysoký a nízký komunikační kontext	29
	Soužití kultur.....	29
5.3	Čas v kulturách	30
5.4	Východ a západ	31
5.5	Francouzi, Němci a Američané	32
5.6	Rytmus v komunikaci	33
5.7	Mezilidská synchronizace.....	34
5.8	Interval zpětné vazby	35
6	Projevy norské kultury v jejich literatuře.....	37
7	Závěr	43
	Resumé.....	44
	Seznam použitých zdrojů.....	45
	Internetové zdroje	46
	Seznam obrázků	47
	Seznam příloh	47
	Přílohy.....	48

1 Úvod

Přirozenou potřebou člověka je komunikace. Každý z nás musí určitým způsobem komunikovat. Ať už více, či méně. Povahy lidí jsou ale odlišné. Někteří mluví hodně a hlasitě, o takových říkáme, že je jich všude plno. Jiných si v kolektivu ani nevšimneme. Jedni při komunikaci „házejí rukama sem tam“, druzí je nechávají volně podél těla. Jsou jedinci, kteří při rozhovoru oceňují těsnou blízkost, ale jsou i tací, kteří vyžadují prostor. Tyto a další odlišnosti vystihují člověka jakožto jednotlivce.

Pak je ale také možné mluvit o skupině lidí, kterou vystihují vlastnosti stejné nebo alespoň velmi podobné. V případě mé bakalářské práce je takovou skupinou národ, který je utvářen svou kulturou. Nicméně každá kultura je jiná. I když se jeví na první pohled stejně, právě průběh komunikace je v zemích často odlišný a pokud se chceme vyhnout faux pas, měli bychom znát mimo jiné i témata, která jsou v těchto kulturách tabu. Pro úspěšnost je tedy důležité umět verbální a neverbální komunikaci používat správně. To vše se netýká jen znalosti kultury vlastní, ale také právě zmíněné znalosti kultur ostatních. Problémům je v současné době snadné předejít, stačí jen věnovat trochu času k poznání dané kultury. Dnes již většina firem, které spolupracují s jinými zeměmi, školí své zaměstnance v mezikulturní komunikaci, jelikož si uvědomují, že je to v jejich oboru způsob, jak být úspěšní. Mimo to publikací, které nám to usnadní, je na trhu mnoho.

V první řadě se budu věnovat komunikaci, především její neverbální podobě. Uvedu některá typická gesta i použití komunikace v praxi. Následně se budu zabývat tím, jak se jednotlivé kultury projevují a co je vystihuje. Nicméně je třeba upozornit, že jednotlivé rysy kultur jsou vždy popsány ve svých extrémních podobách a je tedy třeba se na to dívat trochu s nadhledem.

Národy, země, jsou v tomto případě brány jako jednotlivé celky, i když víme, že jsou tvořeny menšími společenstvími, která se mezi sebou mohou lišit. Pro obecné vymezení kultury je ale nutné, a vlastně i jednodušší, se orientovat na státy jako takové. To je ovšem důvod, proč nelze říci, že projev typický pro danou zemi platí s jistotou a na každého jejího občana.

Ve druhé části práce zpracuji druh neverbální komunikace, chronemiku, a to z pohledu E. T. Halla, který se chronemice věnoval. Přeložím a zpracuji knihu, ve které se touto tematikou zabývá.

V závěru pak provedu praktickou reflexi na základě uvedených teoretických zásad. Ve mnou vybrané literatuře se pokusím ověřit, zda autor ve svých dílech přihlíží i na kulturní stereotypy při vykreslování svých postav. K tomuto srovnání použiji, kromě vybrané knižní série, ve které se pokusím dohledat zmíněné zásady, i zdroje, ve kterých se zvolená kultura a její typické projevy objevují.

2 Kultura

Na začátek je třeba říci, co kultura je. Mnozí autoři ji vysvětlují odlišně.

Hofstede kulturu chápe jako „mentální programování“ nebo ještě lépe „software mysli“. Těmito pojmy vystihuje proces, kdy člověk přejímá určitý vzorec chování a myšlení ze svého okolí a jeho chování je následně pravděpodobné, předvídatelné.

„Kultura je vždy jevem kolektivním, neboť je vždy alespoň z části sdílena lidmi, kteří žijí nebo žili ve stejném společenském prostředí, v němž si ji osvojili. Je to kolektivní programování mysli, které odlišuje příslušníky jedné skupiny nebo kategorie lidí od druhých.“

Kulturu se učíme v průběhu života na rozdíl od lidské přirozenosti, která je vrozená.¹

DeVito zase říká, že kultura je životní styl určité skupiny lidí, kterou spojují hmotné a duchovní hodnoty. Ty tvoří přesvědčení, artefakty, způsoby chování a komunikace. Tohle vše se předává z generace na generaci.²

Hall, stejně jako Hofstede, kulturu přirovnává k softwaru počítače. Říká, že je zvnitřněná a tvoří ji hodnoty a pravidla.³

Jak vidíme, všichni tito autoři se shodují, že kultura vychází z mysli člověka a dědí se v rámci skupiny.

Pokud mluvíme o tom, co je typické pro určitou kulturu, máme na mysli to, jak na ni, jakožto na národ, pohlížíme. Vnímáme odlišný jazyk, etiketu, oblečení a další. Mnoho lidí se domnívá, že k tomu aby se v cizí zemi domluvili, postačí znalost jazyka. Ten ale obsahuje i nejasné pojmy a lidé se pak snadno uchýlí k používání neverbálního projevu. Odlišnost mimoslovní komunikace pak přináší nedorozumění nebo i větší problémy.

Hofstede podotýká, že za odlišností mezi kulturami může vliv přírody ale i člověk samotný. Nehostinné přírodní podmínky, katastrofy a odlišný rozvoj etnik na straně jedné a náboženství, vláda a podobné na straně druhé.⁴

¹ HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 13-14. ISBN 80-86131-70-X.

² DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 396. ISBN 80-7169-988-8.

³ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983, s. 6. ISBN 0-385-19248-7.

Nakonečný ve své knize uvádí, že kulturu samotnou utváří šest společných jevů:

- 1) Řeč.
- 2) Neverbální komunikace a sociální interakce.
- 3) Způsob nahlížení na svět.
- 4) Normy a konvence.
- 5) Morální, náboženské a další hodnoty.
- 6) Technologie a civilizace.⁵

Hofstede uvádí jevy čtyři.

- 1) Symboly.
- 2) Hrdinové.
- 3) Rituály.
- 4) Hodnoty.

Symboly představují například slova, gesta a předměty. Hrdinové jsou postavy, osoby, kterých si daná kultura cení. Rituály se týkají kolektivní činnosti. Tou mohou být různé ceremoniály nebo i pouhý pozdrav. Hodnoty jsou pak ty věci, kterým kultury přiřazují kladnou či zápornou stránku. Jedná se o pojetí dobra, zákonů, krásy, morálky a podobně.

Symboly, hrdiny a rituály Hofstede souhrnně označuje jako praktiky. Ty zastupují pozorovatelnou část kultury. Hodnoty naopak tvoří kulturní jádro a nejsou viditelné. Je možné je pouze z chování národů odvodit.⁶

Vidíme, že i když každý používá jiné rozčlenění a odlišné názvosloví, v tom, co tvoří kulturu, se vlastně shodují.

⁴ HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 24-25. ISBN 80-86131-70-X.

⁵ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 85. ISBN 978-80-200-1679-9.

⁶ HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 16-17. ISBN 80-86131-70-X.

3 Verbální a neverbální komunikace

Komunikace je sociální akt, přesněji jde o sdělování či výměnu informací. Dělíme ji na dvě základní formy, verbální a neverbální. Zvláštním druhem neverbální komunikace je pak metakomunikace. Ta se týká hlasu, intonace, zabarvení apod.⁷

Verbální komunikaci, tedy jazyk, řeč, používáme ke sdělení abstraktnímu. Řeč je úmyslná a má pět charakteristických vlastností:

- 1) Denotační i konotační vlastnost. Tedy obecný i emocionální, subjektivní význam slov.
- 2) Různou míru abstrakce. Čím méně abstraktně hovoříme, tím konkrétnější sdělení získáme.
- 3) Míru přímocárosti. Někdy je naše řeč nepřímá, vyjadřuje jen určité prohlášení či náznak. Jindy je řeč přímá a v takovém případě je vyžadována odpověď. Nepřímé sdělení obvykle používáme pro zachování zdvořilosti a mravů. Avšak může vzniknout zbytečný konflikt, proto je častokrát lepší jednat přímo.
- 4) Obsahuje gramatická a kulturní pravidla.
- 5) Význam lépe nacházíme v lidech než ve slovech. Každý člověk může určité situaci připisovat odlišný význam. Co je pro jednoho zásadní, pro druhého může být drobnost. Při komunikaci je třeba to opět brát v potaz, aby nedošlo k nedorozumění.⁸

Neverbální komunikace, tedy mimoslovní, slouží pro sdělení emocí, situací a snah. Obvykle je neúmyslná. Každý autor ji rozlišuje odlišně, proto zde uvádím souhrnné členění:

- 1) Mimika, tj. výraz obličeje.
- 2) Vizika, pohledy očí.
- 3) Gestika, pohyby končetin.
- 4) Haptika, neboli dotyky.
- 5) Kinezika, pohyby těla a jeho částí.
- 6) Posturika, držení těla.
- 7) Proxemika, prostorové umístění.
- 8) Chronemika, zacházení s časem.

⁷ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 288-289. ISBN 978-80-200-1679-9.

⁸ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 99-106. ISBN 80-7169-988-8.

Verbální složka v komunikaci přináší spíše informace, fakta, kdežto neverbální vyjadřuje postoje a vztahy.⁹

Pease říká: „*Výzkumy ukazují, že neverbální signály jsou asi pětikrát významnější než verbální, a jsou-li obě složky sdělení v rozporu, spolehnou se lidé na neverbální složku a verbálnímu sdělení nevěnují pozornost*“.¹⁰

Lewis s tím souhlasí, sám totiž tvrdí, že „*to, co říkáte, často vede k úspěchu či neúspěchu daleko méně než to, jak to říkáte*“.¹¹

Nesmíme podceňovat ani samotný hlas, jeho správný tón i techniku mluvení. Tělo a hlas nám pak v souhrnu o člověku prozradí, jaký ve společnosti zaujímá status.¹²

Naučit se řeči těla je pro člověka důležité, protože právě ta ovlivňuje, zda budeme úspěšní v profesním i v osobním životě. Je to vlastně takový jazyk s vlastním tempem, rytmem, slovníkem i gramatikou. Řeč těla není něčím vrozeným.¹³

Velkou část základního neverbálního chování získáme učením. Kulturně pak nabývají významu pohyby a gesta. Některá základní gesta se shodují všude na světě. Stejně tak mimika. Úsměv obvykle značí štěstí, mračení zase smutek.¹⁴

⁹ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 9. ISBN 0-85969-406-2.

¹⁰ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 14. ISBN 0-85969-406-2.

¹¹ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 8. ISBN 80-85605-49-X.

¹² BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005, s. 45-48. ISBN 978-80-247-1313-7.

¹³ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 7-13. ISBN 80-85605-49-X.

¹⁴ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 11. ISBN 0-85969-406-2.

Mimika

Při komunikaci pozorujeme obličej člověka, s nímž mluvíme a rozpoznáváme mnohé. Například kam se dívá, zda při tom jeho oči září či jsou spíše smutné, zda vráscí čelo nebo se usmívá a je uvolněný a mnoho dalšího. Někteří lidé mají mimiku velmi výraznou, ale jsou i tací, kteří mají spíše „kamennou tvář“. Nejlépe se nám čte z očí a úsměvu. Podle nich poznáme, na jaké úrovni je vztah, který s dotyčným máme.¹⁵

Vizika

Pohledy očí jsou zpravidla jedním z prvních signálů, když začneme komunikaci. Naopak když oči odvracíme, snažíme se jakémukoliv kontaktu vyhnout. U pohledu vnímáme jejich směr nebo třeba frekvenci mrkání. Prodejci tyto projevy sledují, aby posoudili reakce zákazníků, vyšetřovatelé zase pro odhad podezřelého.¹⁶

Gestika

Gesta doplňují řeč a zdůrazňují to, co říkáme. U nás nejsou gesta tak výrazná jako třeba v jižní Evropě. Pokud ale člověk nepoužívá takřka žádná gesta, může působit nezúčastněně či bezmocně. Gesta jsou skvělý nástroj pro čtení řeči těla. Pokud je náš protějšek vnitřně napjatý, projeví se to na jeho prstech a dlaních i přesto, že se bude snažit napětí maximálně skrývat.¹⁷

Gesta dělíme do čtyř skupin:

- 1) Symboly – signály nahrazující slova (vztyčený palec, prsty naznačující „V“).
- 2) Ilustrátory – doprovodná gestikulace.
- 3) Regulátory – řídicí signály komunikace (kývání hlavou, podání ruky).
- 4) Adaptéry – ke zvládnutí pocitů a reakcí.¹⁸

¹⁵ BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005, s. 32. ISBN 978-80-247-1313-7.

¹⁶ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 311-313. ISBN 978-80-200-1679-9.

¹⁷ BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005, s. 36-37. ISBN 978-80-247-1313-7.

¹⁸ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 24-33. ISBN 80-85605-49-X.

Gesta a jejich pojetí v různých kulturách

Gesto „OK“ známe v USA jako gesto vyjadřující, že je vše v pořádku. Ve Francii znamená „nula“, „nic“, v Japonsku peníze, v zemích kolem Středoziemního moře se používá k označení homosexuála a v Tunisku dokonce vyjadřuje „zabiju tě“.¹⁹

Vztyčený palec má ve Velké Británii, Austrálii a na Novém Zélandě tři významy. Slouží stopařům, nebo na znamení, že je vše fajn, a pokud vztyčíme palec rychle, říkáme druhému, ať si trhne. V Řecku znamená také třetí variantu, a to „jdi se vycpat“.

Zajímavé je počítání na prstech, kdy Američané, Angličané a Australané počítají od ukazováku a palec je až číslem pět.²⁰

Mávání celou paží do stran znamená v USA pozdrav. V Evropě ale vyjadřuje „ne“. A v Řecku je toto gesto dokonce urážkou.

Zvednutý ukazovák a malíček v mnoha zemích vyjadřuje paroháče, v Texasu je to ale signál podpory při sportu.

„V“ v Anglii značí vítězství, pokud ale dlaň směřuje k obličejí, stane se toto gesto stejně vulgární jako použití prostředníku.²¹

„V“ v Austrálii, Zélandu a Británii znamená „trhni si“.

Pokud chceme řeč těla odvozovat správně, musíme brát v úvahu celek vyjádření, ne jen jednotlivá gesta. Ty jsou totiž, jak jsme si právě ukázali, v různých kulturách odlišná.²²

Haptika

Do kategorie dotyků patří tělesné projevy náklonosti ale i naopak projevy agrese. A také dotyk při pozdravu, ať už podání ruky, polibek či jiný zvyk.²³

Pozdrav, především podání ruky, je také dobrým ukazatelem toho, jaký vztah či společenské postavení mezi sebou lidé mají.²⁴ Původním smyslem podání ruky bylo dokázat,

¹⁹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 92. ISBN 80-7169-988-8.

²⁰ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 12. ISBN 0-85969-406-2.

²¹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 125. ISBN 80-7169-988-8.

²² PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 13. ISBN 0-85969-406-2.

²³ NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, s. 304. ISBN 978-80-200-1679-9.

že lidé nejsou ozbrojeni. Později bylo důkazem čestnosti a dohody. I dnes se kromě pozdravu užívá při uzavírání obchodu.²⁵

Posturika

Vnitřní postoj člověka se odráží v jeho držení těla. Podle toho můžeme poznat, jak se emocionálně cítí. V USA, VB, Švédsku a Kanadě je nejčastějším důvodem pro absenci v práci bolest zad. Až 90 % lidí má se správným držením těla problémy. Přitom právě držení těla je jeden z nejdůležitějších hodnotících faktorů pro první dojem.²⁶ Ten si o člověku utvoříme již během prvních 120 vteřin.²⁷

Proxemika

Dalším co v řeči těla určujeme je proxemika, neboli teritorium či zóny. Nejmenší rozsah má intimní zóna, ta je přímo okolo každého člověka. Do tohoto prostoru si pouštíme jen nám velmi blízké osoby. Dále následuje osobní zóna, společenská a nakonec veřejná.²⁸

Vzdálenost mezi lidmi určuje 6 faktorů:

- 1) Jak dobře se znáte.
- 2) Jaká je vaše povaha.
- 3) Jakou máte národnost.
- 4) Jaký je váš věk.
- 5) Jaká je povaha setkání.
- 6) Zda jste z venkova či města.²⁹

Proxemika je ovlivněna kulturou. V podstatě záleží na hustotě zalidnění v místě bydliště a z části na společenském postavení. Při podání ruky obvykle lidé z města pokročí k sobě, aby si byli blíže, lidé z venkova naopak pevně stojí na místě a jen se k sobě předkloní. Lidé

²⁴ BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005, s. 37. ISBN 978-80-247-1313-7.

²⁵ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 112. ISBN 80-85605-49-X.

²⁶ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 55. ISBN 80-85605-49-X.

²⁷ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 36. ISBN 80-85605-49-X.

²⁸ BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005, s. 52. ISBN 978-80-247-1313-7.

²⁹ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 92. ISBN 80-85605-49-X.

z opravdu řídkého osídlení si ruce nepodají vůbec. Jen si pokynou na pozdrav. Pokud je náš nadřizený současně náš blízký přítel, udržujeme s ním vždy zónu takovou, jaká je pro dané místo vhodná.

U lidí, zvyklých na široký osobní prostor můžeme pozorovat při cestě veřejnou dopravou otupělý výraz. Takto se člověk vyrovnává s narušením intimního prostoru. V kině si proto člověk vybírá místo mezi koncem řady a nejbližším člověkem, snaží se udržet si tak co největší prostor. Zároveň díky tomu dochází k harmonii, protože nejste od lidí příliš daleko ani blízko. Na veřejných záchodech se ale vždy snažíme vyhledat kabinku s co největší vzdáleností od jiné obsazené kabinky.³⁰

Proxemika a manipulace s ní je nápomocná při budování vztahů, také díky ní můžeme být autoritativnější a osobitější.³¹

Podle proxemických vzdáleností lze rozdělit i jednotlivé kultury. Tabulku uvádím v příloze. (Příloha 1). V souvislosti s tím Pease poukazuje na příběh ze Sydney, do kterého se přestěhoval pár z Dánska. Když se stali členem sportovního klubu, objevily se na ně stížnosti. Australané se v jejich přítomnosti necítili dobře, protože k nim Dánové přistupovali moc blízko. Muži si dokonce mysleli, že se s nimi Dánka chce intimně sblížit. Dánové zase měli dojem, že Australani jsou k nim příliš nepřátelští.³²

Chronemika

A posledním typem neverbální komunikace, pro nás však nejdůležitějším z hlediska tématu práce, je chronemika které doposud není věnována patřičná pozornost. První se jí zabýval E. T. Hall. Jeho pojetí se věnuji v samostatné kapitole.

Chronemika, jakožto pojetí času, je tím, co zasahuje do každého aspektu lidského života a způsobuje tak propastné rozdíly mezi národy, které v komunikaci mohou vést až k nenapravitelným problémům.

Základními dimenzemi, které u chronemiky kultur určujeme, jsou monochronnost nebo polychronnost a také komunikační kontext.

³⁰ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 19-25. ISBN 0-85969-406-2.

³¹ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 94. ISBN 80-85605-49-X.

³² PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 23-24. ISBN 0-85969-406-2.

Monochronní a polychronní kultury

Monochronní kultury jsou kultury, které mají čas v úsecích a vždy se soustředí na jedinou činnost. Takovými zeměmi jsou například Německo, Skandinávie, USA, Švýcarsko. Naopak čas polychronních kultur je řadou činností najednou. Příkladem jsou Středozevní a arabské země a Latinská Amerika.³³

DeVito k tomu vytvořil i tabulkový přehled odlišení monochronní a polychronní kultury, ten je uveden v příloze. (Příloha 2)

Vysoký a nízký komunikační kontext

Podle DeVita můžeme zemím přiřadit i určitý kontext, který vyjadřuje, jakým způsobem získávají souvislé informace. Kontext je vysoký, nebo nízký.

Kultury s vysokým kontextem, jako Japonsko, arabské země, Jižní Amerika, Korea a Mexiko, jsou takové, u nichž je při komunikaci více informací odvozeno z kontextu nebo ze znalosti komunikujících osob. Takové informace tedy nezískáváme pouze verbálně, nýbrž za pomoci dalších poznatků. Naopak kultury s nízkým kontextem, jako Německo, Švédsko a Amerika, jsou těmi, které sdělují informace přímo, tedy slovně či písemně. Takové sdělení je jednoznačné a jasné.³⁴

Tělesné typy

V přehledu neverbální komunikace to sice neuvádím, ovšem Tiziana Bruno ještě hovoří o tělesných typech, které vycházejí z projevů jedince na veřejnosti, jeho přístupu k práci a míry gestikulace.

Prvním typem je typ dominantní. Takový člověk má vše pod kontrolou, přebírá odpovědnost a rozhodování. Jeho vystupování je formální a úsporné.

Druhý je pečlivý typ. Ten rád zkoumá a informuje se. Je zodpovědný a raději pracuje sám. Jeho řeč těla je také úspornější a spíše zkoumavá.

Následuje podnikavý typ. To je člověk odvážný, riskující, milující změnu a pohyb. Jeho gesta jsou přímá, rychlá a odvážná.

Kontaktní typ zase upřednostňuje upřímnost a přátelství. Jeho gesta jsou otevřená, jasná a vřelá.

³³ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 148. ISBN 80-7169-988-8.

³⁴ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 307. ISBN 80-7169-988-8.

Poslední je plachý typ. Je nenápadný, citlivý a v podstatě bez nějakých plánů. Gesta jsou tichá, váhavá a nejistá. Při komunikaci je dobré držet se toho, jaký typ je protějšek a vlastní gesta mu přizpůsobit.³⁵

Komunikace v praxi

Pease podotýká, že na základě výzkumů bylo zjištěno, že mezi společenským postavením a slovníkem člověka existuje určitý vztah, tedy čím vyšší má postavení, tím lépe se i vyjadřuje. Vztah je i mezi postavením a gesty. Vysoce postavený člověk se spíše spoléhá na vlastní řeč, člověk níže postavený zase na gesta.³⁶

Silnější gestikulaci obvykle používají extroverti a při komunikaci mají menší proxemický odstup. Zrakový kontakt je delší a přímější než u introvertů. Rozdílem je také to, že extroverti odvracejí pohled častěji doleva, introverti naopak doprava.³⁷

Pro vysoce postavené, mocné osoby je charakteristické, že druhým diktují, jak budou svůj čas trávit. Naopak pro ostatní je charakteristické, že jsou druhými nuceni čekat.³⁸ „*Je-li ve vaší moci nechat druhého čekat, vždy to udělejte,*“ říká Lewis. „*Čím déle na něco čekáme, tím větší tomu přikládáme důležitost.*“³⁹ Ideální převahu získáme tím, že návštěvníka necháme nejprve čekat před kanceláří. Když ho pak pozveme dál, okamžitě ho posadíme, aby se necítil nadřazeně, a ještě před ním doděláme svou práci. Nezapomeneme k tomu dodat omluvu za to, jak jsme vytížení.⁴⁰

Pokud chceme oddálit nějaké rozhodnutí, skvěle k tomu poslouží nějaký předmět. Například cigareta či brýle. Opětovným sundáváním či čištěním brýlí lidé získávají čas. Když si člověk brýle opět nasadí, pokračuje se v jednání, pokud je odloží, rozhovor skončil.⁴¹

³⁵ BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005, s. 54-57. ISBN 978-80-247-1313-7.

³⁶ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 15. ISBN 0-85969-406-2.

³⁷ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 205. ISBN 80-85605-49-X.

³⁸ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 187. ISBN 80-85605-49-X.

³⁹ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 186. ISBN 80-85605-49-X.

⁴⁰ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 187-188. ISBN 80-85605-49-X.

⁴¹ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 102-103. ISBN 0-85969-406-2.

4 Typické chování v různých kulturách

Abychom mohli kultury relativně snadno odlišit, všímáme si jejich typických projevů.

Hofstede ve své knize poukazuje na výzkum, ze kterého bylo zjištěno, že národy odlišně řeší běžné problémy života. Na základě toho vymezil pět kulturních dimenzí.

- 1) Sociální nerovnost a vztah k autoritě. (vzdálenost moci)
- 2) Vztah mezi jednotlivcem a skupinou. (kolektivismus – individualismus)
- 3) Pojetí mužskosti a ženskosti. (feminita – maskulinita)
- 4) Nakládání s nejistotou. (vyhýbání se nejistotě)
- 5) Dlouhodobá - krátkodobá orientace.⁴²

Vzdálenost moci vyjadřuje, do jaké míry jedinec akceptuje sociální nerovnost.

U zemí s malou vzdáleností moci je sociální nerovnost minimální. Instituce jsou mezi sebou vzájemně propojeny a mezi jedincem a autoritou je rovnocenný vztah. Ve snaze ho zachovat, se stát zaměřuje více na podporu středních škol. V zemích s velkou vzdáleností moci je kladen důraz na výchovu, poslušnost a úctu. Ve školství se očekává iniciativa studenta a stát vynakládá vysoký rozpočet na rozvoj vysokých škol. Kancelářská práce je více ceněna než práce manuální.⁴³

Druhá dimenze ukazuje rozsah závislosti na kolektivu či samostatnosti.

V kolektivistické společnosti jsou běžné vícegenerační domácnosti. Od dětství se učí kolektivní soudržnost, štedrost a loajalita. Naopak v individualistické společnosti se očekává samostatnost, nárok na vlastní názor i dostatek soukromí. Důležitá je zde sebeúcta a vlastní identita.⁴⁴

⁴² HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 28-34. ISBN 80-86131-70-X.

⁴³ HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 49-55. ISBN 80-86131-70-X.

⁴⁴ HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 74-90. ISBN 80-86131-70-X.

Třetí dimenze říká, zda je země spíše feminní, či spíše maskulinní.

Maskulinní jsou ty společnosti, ve kterých je sociální rodová role jasně vymezena. V takové zemi se spíše očekává, že žena bude podporovat ambice muže a postará se o domácnost a děti. Muž rodinu zabezpečí po pracovní a tedy i finanční stránce. Feminní jsou země, kde se role vzájemně prolínají. Zde je běžné, že na čem se podílí muž, může se podílet i žena a naopak.⁴⁵

DeVito místo „feminní a maskulinní“ hovoří o mužském a ženském hodnocení. Vymezuje je hlavně z pohledu osobnostních vlastností a přidává žebříčky zemí, ve kterých se tato dimenze nejvíce projevuje.

V zemích, kde je vyšší úroveň mužského hodnocení (maskulinní), se muži považují za asertivní, úspěšné a silné. Jsou ctižádostiví, soutěživí a veškeré konflikty řeší přímo.⁴⁶ Vyjadřování vlastních pocitů je považováno za slabost. V některých zemích je neslušné plakat i při šťastné události, v latinských kulturách je to ale běžné.⁴⁷

Naopak v zemích s vyšším ženským hodnocením (feminní) jsou muži, stejně jako ženy, vedeny ke skromnosti, něžnosti a orientaci na kvalitu života. Snaží se udržovat dobré vztahy a konflikty řeší kompromisem či vyjednáváním.⁴⁸

V přílohách uvádím zmíněných deset zemí, které mají tato hodnocení nejvyšší. (Příloha 3, Příloha 4)

Předposlední, čtvrtá dimenze z pohledu Hofstedeho určuje míru nejistoty vůči neznámé situaci.

U lidí se slabou mírou vyhýbání se nejistotě je nejistota brána jako běžná součást života. Na rozdíl od jedinců se silnou mírou vyhýbání se, zažívají méně stresu a naopak více volnosti a klidu. Obvykle jsou tolerantní a liberální.⁴⁹

⁴⁵ HOFSTEDÉ, Geert a Gert Jan HOFSTEDÉ. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 97. ISBN 80-86131-70-X.

⁴⁶ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 42. ISBN 80-7169-988-8.

⁴⁷ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 50. ISBN 80-7169-988-8.

⁴⁸ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 42-43. ISBN 80-7169-988-8.

⁴⁹ HOFSTEDÉ, Geert a Gert Jan HOFSTEDÉ. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 133-157. ISBN 80-86131-70-X.

DeVito míru obavy z nejistoty také zpracovává. Podle něj například manažer, jehož míra obavy je malá, bude lépe snášet málo pracující podřízené a pozdní příchody, než manažer, jehož obavy jsou velké. Ten naopak od svých zaměstnanců očekává píli a plné nasazení. Kultury se silnou obavou si určují pravidla komunikace, která se nesmějí porušovat. Tito lidé chtějí konkrétní cíle, instrukce a jasný časový rozvrh.⁵⁰

Žebříček nejvyšší a nejnižší obavy z nejistoty opět uvádím v přílohách. (Příloha 5, Příloha 6)

Poslední dimenze, kterou Hofstede uvádí, se týká časové orientace. Na jedné straně je orientace na budoucnost a sní spojená vytrvalost a šetrnost, na straně druhé minulost a současnost spolu s tradicí.

Společnosti s krátkodobou orientací, tedy orientací na minulost a současnost, touží po brzkých výsledcích svých snah. Udržují si závazky i stabilitu. Mají rádi volno, dávají přednost svobodě a samostatnosti. Naopak dlouhodobě orientovaní jsou ve své činnosti vytrvalí ale opatrní. Oceňují vzdělání a zodpovědnost. Výsledky jejich snažení se dostávají až po letech.⁵¹

DeVito rozlišuje dva druhy kulturního času.

- a) Formální – hodiny, dny, roky.
- b) Neformální – vždy, ihned, brzy – pro lidi má různý význam a tak vznikají problémy.

Člověk je pak z hlediska kulturního času ovlivňován sociálně nebo psychologicky.

V případě sociálního času nám společnost určuje vhodný věk na rodinu, studium, sex,... Pokud jedinec tuto dobu přesáhne, dochází u něj k pocitům neschopnosti, méněcennosti a nespokojenosti.

Psychologický čas zase ukazuje, jaký význam pro nás má minulost, současnost nebo budoucnost. Jedná se o právě zmíněnou pátou Hofstedeho dimenzi. K tomu DeVito říká, že pokud se orientujeme převážně na minulost, dáváme přednost tradicím a starým metodám, kterých si velmi vážíme. Při orientaci na současnost je člověk bez plánů, žije okamžikem. Jedinec takto orientovaný má obvykle povolání na nižší úrovni. Naopak při orientaci na

⁵⁰ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 75-76. ISBN 80-7169-988-8.

⁵¹ HOFSTEDÉ, Geert a Gert Jan HOFSTEDÉ. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007, s. 162-179. ISBN 80-86131-70-X.

budoucnost má člověk mnoho plánů a příprav. Dřinu bere jako nutnost pro budoucí přínos. Snaží se získat vysoké postavení a bohatství.⁵²

Opět nesmíme zapomenout, že tato vymezení dimenzí se opírají o hraniční hodnoty kvůli snazšímu pochopení. Kultury se obvykle nacházejí někde mezi těmito extrémy.

V následující části uvádím další situace, ve kterých se projevují odlišnosti v chování.

Konverzace

V Americe se očekává upřímnost, důkaz. V Japonsku a Koreji je ale důležitější pravidlo udržování dobrých vztahů, a to i na úkor pravidla kvality.⁵³ V USA je mlčení bráno negativně. V Japonsku je naopak někdy vhodnější mlčet.⁵⁴ Asijské kultury při snaze pochopit určitá fakta dávají přednost indukci, ostatní spíše dedukci.⁵⁵

V některých kulturách je veřejná kritika nevhodná, naopak se spíše snaží, aby druhá osoba působila pozitivně. Takové jednání je vlastní kulturám s vysokým kontextem a kulturám kolektivním. Naopak kultury individuální, jako USA, Švédsko a Norsko, berou kritiku jako součást procesu učení.⁵⁶

V Japonsku je nevhodné, aby se ženy příliš usmívaly. V jejich kultuře totiž platí pravidlo pro regulaci emocí na veřejnosti.⁵⁷

Ve Spojených Státech jednají muži přímočaře, ženy naopak jednají nepřímou. Pokud jde ale o vyjádření emocí či slabostí, i muži použijí nepřímou komunikaci. Asijské a

⁵² DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 147-149. ISBN 80-7169-988-8.

⁵³ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 93. ISBN 80-7169-988-8.

⁵⁴ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 146-147. ISBN 80-7169-988-8.

⁵⁵ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 372. ISBN 80-7169-988-8.

⁵⁶ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 336-337. ISBN 80-7169-988-8.

⁵⁷ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 130. ISBN 80-7169-988-8.

latinskoamerické kultury více užívají nepřímou komunikaci právě proto, že je ohleduplnější. Důležitá pro tyto kultury je vnímavost a empatie.⁵⁸

Pokud má Američan nějak odůvodnit chování ostatních lidí, svalí to na to, že je to prostě jejich povaha. Indové to svalí na vnější faktory.⁵⁹

V příloze pak uvádím témata, která jsou tabu ve vybraných kulturách. (Příloha 7)

Schůzky

V americké kultuře je běžné zavolat dívce kvůli schůzce tři nebo čtyři dny dopředu. Ale v Asii se obvykle volá týdně nebo i měsíce dopředu, a to dokonce jejím rodičům. Také se zde často užívá zdvořilostní věta „Někdy zase přijďte“. Asijská kultura to ale může chápat jako pozvání, ke kterému jste se prostě zavázali.⁶⁰ Filipínek by ho zase považoval za neslušné, protože je zvyklý, že pozvání se stává skutečným, až když je opakované.⁶¹

Obchod

Američtí podnikatelé již pár minut po setkání projednávají obchod. Jejich zásada totiž přikazuje do deseti minut začít s agendou. Japonci nejprve vedou společenskou konverzaci, aby se navzájem poznali, teprve pak mohou přejít na obchodní záležitosti. Zásada jim velí začít s agendou až poté, kdy se partneři dostatečně poznají. Nelze říci, který způsob je ten dobrý, každý je prostě vhodný pro tu danou kulturu.⁶²

U muslimů a buddhistů není povolena vzájemná interakce mezi pohlavími, obchodní záležitosti tak probíhají mezi ženami a muži zvlášť.⁶³

⁵⁸ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 102. ISBN 80-7169-988-8.

⁵⁹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 72. ISBN 80-7169-988-8.

⁶⁰ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 23-24. ISBN 80-7169-988-8.

⁶¹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 78. ISBN 80-7169-988-8.

⁶² DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 28. ISBN 80-7169-988-8.

⁶³ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 243. ISBN 80-7169-988-8.

Navazování vztahů

Ve Spojených Státech upřený pohled vyjadřuje poctivost a otevřenost, ale v Japonsku může znamenat neúctu a aroganci.⁶⁴ Při jednání s nimi je tak vhodnější dívat se jim na krk než do obličeje. U některých kmenů Indiánů je zase pohled úplně nežádoucí. Při rozhovoru se na sebe nedívají.

Pokud bude Japonec sousedit s Američanem, Američan bude mít snahu se sblížit, Japonec však nebude vidět žádný důvod pro navazování sousedských vztahů.⁶⁵

Doteky a emoce

V islámských zemích je běžným stiskem „leklá ryba“. Pevný stisk ruky se zde totiž považuje za sexuální gesto.⁶⁶ Nicméně podání ruky není v Arabských zemích samozřejmostí. Ještě stále se zde objevuje tradiční zvyk, kdy se muži zdraví políbením na vousy.⁶⁷

V Koreji je neuctivé a příliš intimní, když se prodavač v obchodě při placení dotkne zákazníka. Muslimské děti jsou zase vedeny k tomu, aby se nedotýkali opačného pohlaví, což si děti jiné kultury mohou vykládat jako projev nepřátelství. V Japonsku je dotyk mezi cizinci naprostým tabu.⁶⁸

Osobní zóna

Země zvyklé na přelidnění, jako Japonsko, mají osobní zónu malou. Při rozhovoru tak stojí velmi blízko druhé osoby.⁶⁹

Muži ze Saudské Arábie mají užší osobní zónu než muži ze západu, a tak při vzájemné komunikaci mezi nimi může nastat problém. Západní firmy, které zde podnikají, tak rovnou své zaměstnance školí, aby se takové situace nestávaly.⁷⁰

⁶⁴ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 29. ISBN 80-7169-988-8.

⁶⁵ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 134-135. ISBN 80-7169-988-8.

⁶⁶ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 121. ISBN 80-85605-49-X.

⁶⁷ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 111. ISBN 80-85605-49-X.

⁶⁸ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 142. ISBN 80-7169-988-8.

⁶⁹ PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984, s. 19. ISBN 0-85969-406-2.

Čas

Japonci jsou kultura, která chodí nejrychleji, nejpomaleji chodí Indonésané. V Japonsku mají i nejpřesnější hodiny, v Indonésii zase nejméně přesné.⁷¹

Existují kultury, které vysloveně počítají s pozdními příchody, tj. Maroko, Itálie, Irsko.⁷²

Manželství

V Indii obvykle partnera vybírají rodiče, a to tak, aby sňatek přinesl výhody finanční či společenské. Je překvapivé, že tato manželství jsou spokojenější než manželství podle vlastní volby.

Nefunkční manželství lze obvykle zrušit, ale třeba Římskokatolická církev je příkladem kde sňatek rušit nelze. V Iránu zase může manželství ukončit pouze muž, a to dokonce bez důvodu.⁷³

Arabové věří, že z pachu člověka je možné vyčíst jeho vlastnosti. Při setkání mezi sebou nasávají dech druhého, což je pro západ těžko pochopitelné. Zde je pach tak důležitý, že i budoucí nevěsta může být odmítnuta pokud „nevoní“, jelikož se předpokládá, že bude mít špatnou povahu.⁷⁴

Schopnosti

V Číně, Koreji a Japonsku, tedy kulturách kolektivních, se očekává, že člověk bude zdrženlivý v poukazování na své kvalifikace, v opačném případě by tím poukazoval na to, že není vhodný pro týmovou práci a dokonce by působil arogantně.⁷⁵

⁷⁰ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 102. ISBN 80-85605-49-X.

⁷¹ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 147. ISBN 80-7169-988-8.

⁷² DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 243. ISBN 80-7169-988-8.

⁷³ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 208-209. ISBN 80-7169-988-8.

⁷⁴ LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 149. ISBN 80-85605-49-X.

⁷⁵ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 230. ISBN 80-7169-988-8.

Vedení

Některé kultury jako USA, Německo a Švédsko očekávají, že řečník přímo vyjádří své záměry. Tedy že řekne: „udělejte to tak a tak“. Pro Japonsko, Čínu a Arabské státy by takové jednání bylo příliš přímé a tedy urážlivé.⁷⁶

V některých kulturách se vůdce volí podle práva starších. Je tedy volen na dlouhou dobu a pak svou funkci převede na děti. Od takového vůdce se ani neočekává demokratické jednání.⁷⁷

Zde vidíme, jak velkých rozdílů si můžeme mezi kulturami všimnout. Co je někde vyžadováno, je naopak jinde zakázáno. Co je u některých slušnost, je v jiné zemi nevhodným projevem. Člověk se mnohdy v cizí zemi cítí špatně, má dojem, jako by nezapadl nebo snad něco dělal špatně. Přitom si obvykle jen nesprávně vykládá, co mu chce okolí sdělit.

⁷⁶ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001, s. 289. ISBN 80-7169-988-8.

⁷⁷ DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 271-272. ISBN 80-7169-988-8.

5 Chronemika E. T. Halla v díle *The Dance of Life*

Edward T. Hall byl americký antropolog, který se zabýval neverbální komunikací a to i u členů různých etnik. Narodil se 16. května 1914 a zemřel 20. července 2009. Zajímal o prostor a čas v době, kdy zkoumal kulturu kmenů Navajo a Hopi.

Na základě jeho poznatků vytvořil kulturní model, který měl zdůraznit důležitost neverbálních signálů. Mezi kulturami totiž často dochází k nejasnostem, způsobených špatným výkladem mimoslovních výrazů.

Kromě výuky antropologie Hall vedl program pro Institut zahraničních služeb ve Washingtonu, jehož cílem bylo pomáhat zaměstnancům ministerstva zahraničí při jejich zahraničních úlohách. Ve stejné době vznikala kniha *The Silent Language*, v níž nastínil svou teorii forem komunikace. Postojem jednotlivých kultur k prostoru a času se pak zabývají knihy „*The Hidden Dimension*“ (1966) a „*The Dance of Life: The Other Dimension of Time*“ (1983). V roce 1976 vydává knihu *Beyond Culture* ve které veškeré své myšlenky sjednocuje.

V případě prostoru, jako formy komunikace, zavádí pojem proxemika. U času užívá pojem chronemika.⁷⁸

V této kapitole vycházím z knihy *The Dance of Life: The Other Dimension of Time*, v níž chronemiku rozpracoval. Na začátku každé podkapitoly pak uvádím rozsah stran, ze kterých čerpám.

Úvod

Úvod čerpám ze stran 4-10.⁷⁹

Kniha se týká především komunikace neverbální, protože i když jsou slova nástrojem moci, neverbální komunikace zase identifikuje člověka a vede ze samotného jádra dané kultury. S kulturou pak úzce souvisí čas.

⁷⁸ GRIMES, William. *Edward Hall, Expert on Nonverbal Communication, Is Dead at 95*. *New York Times* [online], [cit. 15. 7. 2017]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2009/08/05/science/05hall.html>

⁷⁹ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

Pro někoho je čas absolutní a tudíž nesouvisející s jakýmkoliv kulturním vývojem. S tím však Hall silně nesouhlasí a říká: „*Čas má co do činění nejen s tím, jak se kultura vyvíjí, ale také s tím, jak lidé v dané kultuře poznávají svět*“.⁸⁰

Ač si to člověk obvykle neuvědomuje, má jeho kultura určité hodnoty, pravidla, jimiž se řídí. Je to skryté paradigma primární úrovně kultury. Ta je jádrem kultury, analogicky softwarem počítače. Lidé jsou tak vlastně uvnitř identičtí.

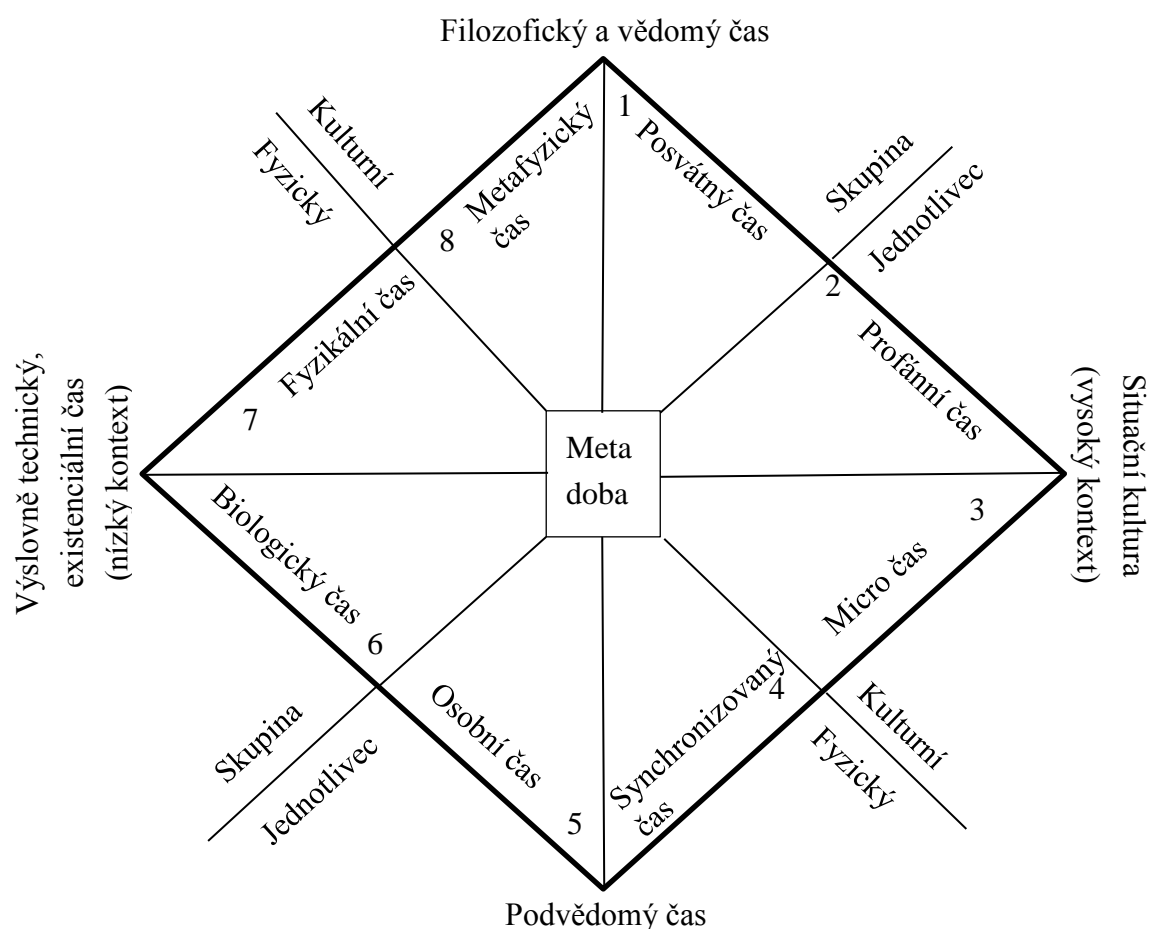
Hlavní charakteristikou primární úrovně kultury je to, že je odolná vůči vnějším změnám. Když někdo poruší pravidlo, dojde k vnější změně, ovšem uvnitř všichni budou chápat, že je něco v nepořádku. V každé kultuře existují tři úrovně a k nim vždy příslušící funkce. První úroveň je vědomá, technická úroveň, kde hrají slova a symboly velkou roli. Druhá je skrytá, soukromá. Ta přísluší jen vybraným jedincům a naopak cizincům je naprosto nepřístupná. A poslední je základní, podvědomá, implicitní úroveň. Pravidla v nich jsou formulována slovně, hodně kultur tedy z počátku vypadá podobně. Pokud ale budeme kultury zkoumat podrobněji, zjistíme, že se v základu velmi liší.

Představa, že čas je singulární, je mylná. Člověk si to sice obvykle neuvědomuje a vnímá čas jako jednotný na celém světě, ten je však něčím, co nelze tak jednoduše popsat. Naopak má mnoho podob. Ideální pro jejich znázornění je mandala, kterou Hall vytvořil. Mandala je jedním z nejstarších klasifikačních zobrazení, mívá tvar kruhu nebo čtverce a výhodou je, že pomocí ní můžeme ukázat různé propojení vztahů.

⁸⁰ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983, s. 5. ISBN 0-385-19248-7.

Časová mandala

Následující informace a obrázek čerpám ze strany 206.⁸¹

Obrázek 1 Časová mandala

Když se podíváme na časovou mandalu, zjistíme, že:

- 1) Obsahuje čtyři funkčně propojené páry.
 - a) Čas posvátný a světský.
 - b) Čas fyzický a metafyzický.
 - c) Čas biologický a osobní.
 - d) Čas synchronizační a mikročas.
- 2) Časové pozice na opačných stranách jsou také ve vztahu, mají totiž společné některé prvky (posvátný a osobní, metafyzický a synchronizovaný).
- 3) Úhlopříčky pak vždy značí skupinu či jednotlivce, nebo značí kulturu či fyzično.

⁸¹ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

- 4) Levá strana je explicitní (jasně daná) a technická, jde tedy o nízký kontext, pravá je situační, tedy vysoce kontextová.

Do mandaly je možné také zasadit konkrétní kultury, popřípadě u některých kultur může docházet k prolínání.

5.1 Druhy času

Tuto podkapitolu čerpám ze stran 18-27.⁸²

Biologický čas

Všechny živé věci jsou závislé na systému vnitřních mechanismů, které určují právě biologický čas. Jedná se o aktivity jako spánek, stravování, hraní, učení apod. tento čas úzce souvisí s biorytmem.

Osobní čas

Osobní čas prožíváme primárně a úzce souvisí s naší psychikou. Jedná se o situace, kdy máme dojem, že se čas „vleče“ nebo naopak „letí“. Je to tedy subjektivní pojetí doby.

Fyzikální čas

Fyzikální čas je takový čas, který zachycuje časovou událost na časové ose. Týká se veškerého pozorovatelného dění ve vesmíru. Často dochází k opakování takové události. Měří se v jednotkách. Příkladem může být pozorování slunce a změření doby od jeho východu k západu.

Metafyzický čas

Tento čas poukazuje na zkušenosti člověka, jež přesahovaly čas i prostor. Jedná se tedy o dobu, kdy docházíme k poznání něčeho. Tedy ještě před zkušeností, či až po ni samotné.

⁸² HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

Micročas

Je násobkem primární úrovně kultury. Jde o specifický druh času, tedy jedinečný pro každou kulturu. Micročas rozlišujeme monochronní či polychronní. Je to čas, který je základem pro kulturu a v chronemice jako takové je zásadní.

Synchronizovaný čas

V tomto případě jde o situaci, kdy lidé komunikují a dochází tak k jejich vzájemnému porozumění, napojení, tedy synchronizaci. Jedna z prvních synchronizací člověka je už v období novorozence, který reaguje na lidský hlas.

Posvátný čas

Tento druh času je něčím imaginárním. Něčím, co anglo-americká kultura hůře chápe. Jde o posvátnost, magii, příběh. Tento čas je opakem běžného času, světského. Je na jiné rovině a ti, kteří uznávají božství, ho staví nad světský čas.

Profánní čas

Má kořeny v posvátném čase Středního Východu. Označuje čas celé naší civilizace tak, jak čas rozpracovala a zvykla si na něj. Vyjadřuje tedy to, jak vnímáme minuty, hodiny, dny, roky,... Zvyk je tak silný, že i malá změna, např. data svátku, vzbudí negativní reakci lidu.

Meta čas

Je souhrnem všeho, co filosofové, antropologové, psychologové a další již řekli nebo napsali o čase. Nejde o čas jako takový, nýbrž o abstrakci časové události. Nesmíme tedy meta čas zaměňovat s realitou.

5.2 Monochronní a polychronní čas

Čerpám ze stran 45-58. ⁸³

Kultura organizuje čas dvěma způsoby, které jsou zcela odlišné. Podle prvního způsobu si daná kultura organizuje čas po jednotlivých částech. To se týká například severní Evropy.

⁸³ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

Anebo ho kultura organizuje tak, že v něm probíhá více věcí naráz, to můžeme vidět například ve Středozeří.

Polychronní čas

V polychronní kultuře je vše v neustálém běhu. Nic není pevné a jisté, dokonce ani plány do budoucna. Lidé si stanovují priority a podle toho plní ty nejdůležitější věci, méně důležité naopak odsouvají na později nebo je úplně vynechají. Polychronní kultury jsou například Arabové a Turci. Tyto národy nikdy nejsou sami, naopak se rádi obklopují lidmi, což je pro Evropana velmi odlišný způsob života. Jsou v neustálé interakci s okolím a tak i něco naplánovat je pro ně velmi obtížné. Mají mimořádné znalosti o člověku, s nímž jsou v kontaktu. Zde je však problémem byrokracie, která není schopná vůbec fungovat vůči cizincům správně. Pokud nejsme její součástí nebo zde nemáme alespoň známého, pak nelze očekávat nějakou reakci.

Monochronní čas

Monochronní čas je stejně jako polychronní „hmatatelný“. V něm člověk svůj život plánuje, jde o takový klasifikační systém činností. Naopak od polychronního času zakládajícího si na vztazích, monochronní člověk udržuje současně vztahy maximálně mezi třemi osobami. Jsou to vztahy dočasné a odehrávající se za „zavřenými dveřmi“, v soukromí. Problémem je právě časová omezenost v závislosti na doděláním práce. A samozřejmě může docházet k narušování času mezi lidmi navzájem. Monochronnímu času se člověk naučil a stal se přirozenou součástí jeho života. Pokud jde o zaběhnutou činnost, pak je organizace a správa v tomto systému rychlá. U věcí nových, odlišných je však naopak pomalá, těžkopádná a velikostně omezená.

Existují ale také kultury, které používají oba typy času. Můžeme to vidět třeba u Američanů či Japonců, kteří jsou polychronní v oblasti práce, ale monochronní při komunikaci s okolím. Monochronní čas je obvykle dominantní v obchodní sféře, vládě, sportu apod. Lze tak říci, že monochronní čas je vlastně časem mužským a polychronní zase časem ženským. Ženy jsou totiž ty, které zvládají více věcí najednou a tvoří spokojený domov a lásku.

Vysoký a nízký komunikační kontext

Vysoký a nízký kontext zprávy čerpám ze stran 59-68.⁸⁴

Ač počítače velmi usnadňují lidský život, je jedna věc, kterou neovládají. Překlady, porozumění jazyku. Počítač je schopen ovládat jazykovou syntax (větnou skladbu) ale už si neporadí se sémantikou (významem slov), u níž je třeba vycházet z kontextu. Tento kontext dělíme na vysoký a nízký. Příkladem vysokého kontextu je situace u dlouhodobých partnerů, kdy muž přijde unavený z práce a nemá na nic náladu a jeho žena už jen z jeho výrazu či tónu řeči pozná, jak se cítí. Ve vysokém kontextu prostě není třeba mnoho slov k vyjádření informace. Naopak nízký kontext se používá například u počítačů, matematiky, soudnictví, všude tam, kde je třeba kompletní vysvětlení. Informace, kontext a význam tvoří dohromady společnou jednotku, a čím více informací přidáme, tím vyšší je pak kontext.

S nízkým kontextem se setkáme u Američanů. Jejich rozhodování probíhá v krátkém časovém intervalu. Obvykle do jednoho roku. A stejně tak rychlé jsou obchody. Francouzi naopak plánují až dva roky. Pokud chtějí obchodovat, musí nejprve navázat dlouhodobý vztah se svým zákazníkem.

V anglo-amerických kulturách je samozřejmé, že veškeré uzavřené smlouvy se opírají o zákon. V Latinské Americe jsou naopak osobní vztahy postaveny nad zákon.

Soužití kultur

Tato podkapitola je čerpána ze stran 71-77.⁸⁵

Rozdíly mezi kulturami a s nimi spojené problémy nastávají, když jedna kultura žije v kultuře jiné. Například Američan pracující v Ekvádoru, jež je polychronní zemí. Američan má svůj čas rozložen rovnoměrně, a když nestíhá, prostě zvýší své tempo. Naopak Ekvádorec nezrychlí a žádné úsilí navíc nevynaloží. Časové závazky u nich moc neplatí, naopak obvykle dojde k náhlé změně plánů. Ty často zapříčiní příbuzní a známí, jež mají přednost oproti jiným záležitostem. Rodina je totiž v Ekvádoru tím nejdůležitějším.

⁸⁴ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

⁸⁵ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

V anglo-amerických zemích je čas symbolem peněz, postavení a odpovědnosti. Tedy právě nedostatek času poukazuje na pracovní vytížení a tím tedy na vyšší pracovní pozici. Ale i na tu se vybere osoba s nejdelší praxí a působením v podniku. Čas hraje roli i při schůzce s vedoucím společnosti. Ten svého hosta nechá čekat déle, aby ukázal, kdo zde má navrch. Pokud tím, kdo má navrch budeme my, pak budeme již s předstihem očekáváni.

I čas má ale svá pravidla. Obchody, úřady, školy, nemocnice a jiné jsou příkladem toho, jak je třeba čas dodržovat a respektovat, abychom dosáhli svého. Bohužel ale tato „otevřací doba“ institucí není úplně ideální pro každého.

Dokonce v Brazílii pokud budeme čekat na úřadě ve frontě, na řadu se dostaneme až poté, kdy úředník obslouží veškeré své známé, a to i přesto, že jsme přišli před nimi.

5.3 Čas v kulturách

Tato kapitola knihy je na stranách 79-87.⁸⁶

V Nigérii u kmene Tiv funguje čas jako uzavřené místnosti, které nelze měnit. Pro zjednodušení Hall uvádí proslulý africký trh. Tiv trh je omezen vždy jen na jednu kategorii zboží. Každá kategorie má svůj den, v němž se prodává a Tiv už vědí, který den co je. Jejich čas, prostor a aktivita jsou pevné a opakující se. V jiné kultuře také může dojít k opakujícím se činnostem, obvykle ale není tato činnost tak jistá a pevná jako u Tiv. Takovou činností je například čtvrtěná káva s přáteli, někomu opakující se činnosti mohou připadat jako nudná rutina, ale pro Tiv to tak není.

Hall popisuje také velmi zajímavé pojetí času u Quiche Indiánů, potomků Mayů. Mimo to, že mají dva kalendáře, civilní a náboženský, mají i úplně jiný pohled na ohraničení času. Pro anglo-americké země je běžné, že oslavují změny, začátky, konce, prostě vše, co má nějaké časové hranice. Ale kalendář těchto Indiánů je jako kolo, nemá začátku ani konce. Také samotné dny pojímají úplně jinak. Každý den má svou povahu, ale ta se mění v závislosti na kombinacích konkrétních interpretací dnů. Každý den je tedy o dešifraci významů. Quiche je tak národ, který má vysoký kontext. Problémem u anglo-amerických národů je, že zhodnocují každý život podle toho, jak moc byl naplněn a prožit. Vůbec se nebere v úvahu to, že existují lidé, kteří jsou tu spíše pro druhé a svůj život odsouvají na druhou kolej. Sotva skončí týden, už anglo-americká kultura hodnotí, kolik toho udělala, jak

⁸⁶ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

ten čas utekl apod. Quiche se nesoustředí na tyto okamžiky, každý den prožívají jako něco jedinečného, co se postupně utváří a proměňuje.

Hall podotýká, že tohle všechno je pro anglo-američany těžké pochopit. Oni chápou kulturu jako nějaký oblek, který navlékneme a svlékneme. Právě Američané mají velkou potřebu formovat lidi k obrazu svému. Kultura je pro ně povrchní záležitostí a neuvědomují si, že jiní ji vnímají jako součást sama sebe. V Americe touží stále po něčem novém, moderním, staré zahazují. Quiche naopak čas nedělí, považují za nutné zachovat, jen tak to tvoří celek. Proto jsou tito Indiáni imunní vůči americké kultuře. Vše nové dokáží zaintegrovat a tak jim zůstává pevná vlastní kultura.

5.4 Východ a západ

Čerpám ze stran 92-107.⁸⁷

Japonský čas a zen buddhismus je pro západ těžko pochopitelný. Hall zde poukazuje na jeden z důvodů, proč se kultury tak odlišují. Zen představuje neformální učení, které není o slovech a otázkách, ale je o porozumění, o trénování mysli a zbavování hranic. Zen vlastně představuje určitou cestu. Čas v této kultuře není absolutní, není na nic vázán. Největší rozdíly jsou ale znatelné v umění. To má velmi vysoký kontext. Japonský umělec se snaží o sebepoznání, osvícení a hlavně odstranění ega, západní se naopak snaží své ego posilnit. Umělec západu spíše poukazuje na to, jak vnímá své okolí, než jak vnímá sám sebe. Pro Japonce je umění samotnou podstatou života. Západ tvrdí, že pravda je jen jedna. Zen naopak říká, že osvícení lze nalézt všude. Japonské umění má tři centra. Mysl, srdce a haru, tj. střevo či břicho. Mysl je pro podnikání, srdce pro rodinu a přátele a hara je úsilí. Hlavním centrem je srdce. Proto je udržování dobrých osobních vztahů i v podnikání tím nejdůležitějším.

Pokud chce Američan podnikat v Japonsku, musí pochopit jejich kulturu a tradice. Obřady patří v Japonsku k běžné části dne. Například ženy klanějí se na pozdrav zákazníkovi při vstupu do obchodů. Obřady opět poukazují na důležitost mezilidských vztahů, zásadních pro podnikání. Na rozdíl od západu, tyto vztahy obchodem nekončí, ale často se rozvíjejí i dál. Proto ani zákonná smlouva není pro Japonce tak důležitá jako v USA. Pokud Japonce něco řekne, pak to platí a nemění věci na poslední chvíli. To, co by se západ měl od Japonců naučit je, že zisk neznamená jen peněžní hodnotu ale mimo jiné národní blahobyť, dobré vztahy apod. Další, v čem se západ liší, je nezávislost. V Japonsku je naopak

⁸⁷ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

považována za dobrou vlastnost. Již při prvním pohledu na Američana vidíme jeho snahu zaujmout, vyčnívat. Japonec naopak usiluje o nenápadnost. Obecně lze říci, že Amerika usiluje o setkání myslí, Japonsko o setkání srdcí. V USA rozhoduje top management, v Japonsku to dělá střední úroveň. Američané ukazují individualitu, Japonci naopak kolektivismus. V USA se snadno dostanete do střetu zájmů, v Japonsku se mu snažíte vyhnout. V obou kulturách je takřka stejné načasování, ale Japonsko má širší kontext.

5.5 Francouzi, Němci a Američané

Vycházím ze stran 108-134.⁸⁸

Američané mají nejbližší právě k Evropanům, a to právě proto, že většina jejich předků pochází právě odtud. I zde ale najdeme kulturní rozdíly.

Kultura začíná v rodině, a to už u dítěte. Byla doba, kdy v Americe kultura určovala i to, jak matky budou kojit své děti. Nejvíc působí kultura na dítě při vstupu do školy. Americké školství stojí na skutečně silném harmonogramu. Na rozdíl od Francie je však stále ještě decentralizované. Rozdíly nacházíme také ve vztahu mezi podniky a vládou. Ve Francii, na rozdíl od USA, tyto dvě instituce spolupracují. Tento francouzský centralizovaný vzor zaujal americké firmy. I přesto, že se Američané v podnikání ve Francii snaží, neplatí zde stejný přístup a oni se tak snadno mohou dostat do podnikatelských problémů.

Stejně tak Francouz pracující ve Spojených Státech se potýká s mnoha problémy. Když se snaží v podniku najít centrum moci, na které je ve své centralizované zemi zvyklý, nedaří se mu to, protože je zde rozptýlené po celém podniku a on tak působí jako snob. Pro Francouze jsou však tyto informace nezbytné. Američan je v nevýhodě zase proto, že pokud pracuje ve Francii, očekává se od něj, že bude kolega, týmový hráč. Jeho ale nejprve zajímají vlastní zájmy a francouzskému stylu se teprve musí naučit.

Problémy nastávají i mezi Francouzi a Němci. Německý model je velmi blízký tomu Americkému. Francouz je zvyklý, že když v jeho domovině, polychronní zemi, přijde za vedoucím s otázkou na další postup, dostane jasnou odpověď. Předpokládá totiž, že nadřízený zná situaci a vyhodnotí ji, není totiž potřeba kontextu. Pokud ale půjde za svým německým vedoucím, bude ho muset nejprve do kontextu uvést.

V příloze můžeme vidět konkrétní odlišnosti mezi těmito dvěma zeměmi. (Příloha 8)

⁸⁸ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

Tyto rozdíly jsou opravdu velké a kulturní sblížení je tak komplikované. Vzájemná spolupráce na trhu, ať už celých firem či jednotlivců, vyžaduje obrovský talent, snahu a samozřejmě inteligenci.

Podle Halla lidé v anglo-amerických kulturách považují čas za daný. Za čas, který je stejný všude na světě. To samozřejmě není pravda, a abychom pochopili čas druhých, musíme nejprve pochopit ten vlastní. Čas podle hodin a čas myslí jsou totiž dvě různé, oddělené entity.

5.6 Rytmus v komunikaci

Tato podkapitola vychází ze stran 153-190.⁸⁹

Hall věří, že každý aspekt lidského chování se podílí na rytmickém procesu. Tyto do sebe zapadající rytmy můžeme vidět mezi přáteli, spolupracovníky ale objevují se i napříč kulturami. Avšak studiem rytmu se zabývá velmi málo lidí. Přitom i rytmus se týká času a je dokonce jeho podstatou. Právě rovný časový interval je sledem událostí, a proto je rytmem. Když Hall začal studovat proxemiku, zjistil, že Američané odmítají při rozhovoru těsnost. Srovnával je například s Araby, a ti naopak při rozhovoru blízkost vyžadují. Zamýšlel se nad tím, kde jsou kořeny tohoto proxemického chování a jaké vzdálenosti vznikají.

Při výzkumu byly zjištěny tři fakta a to:

- 1) Vzdálenost při konverzaci byla vždy dodržována přesně.
- 2) Situace probíhala v rytmu.
- 3) Lidé při konverzaci provozovali „společný tanec“, tedy pohyb, zajišťující udržení příjemné vzdálenosti. Tento tanec si skoro ani neuvědomovali.

„Je nezbytné, abychom pochopili, že rytmus je přírodní proces, a je na našem druhu naučit se co nejvíce o tom, jak tyto mimořádné procesy ovlivňují naše životy.“⁹⁰

Všechny lidské rytmy mají počátek sami v sobě a jsou tedy samy synchronní.

⁸⁹ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

⁹⁰ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983, s. 179. ISBN 0-385-19248-7.

V kultuře se rytmus vyvíjí v průběhu staletí. Člověk se jim brzy naučí a pak už k nim dochází nevědomě, mohou se proto zdát vrozené.

5.7 Mezilidská synchronizace

Čerpám ze stran 162-172.⁹¹

Hall v knize tvrdí, že západní státy mají dojem, že jsou na světě samy a že jejich chování je jen uvnitř jich samotných a okolního světa se vůbec netýká. Tak to samozřejmě ale není. Člověk má občas pocit, že jeho okolí má na něj dobrý nebo i špatný vliv. A tyto pocity jsou správné. Můžete mít s člověkem dobrý rytmus, sladěnost ale občas se i tento rytmus naruší. Právě lidé se sklonem k nehodám, pádům a podobnému narušují jinak funkční rytmus. Ale na druhé straně jsou lidé, se kterými se nám daří udržet se v synchronizaci. Jakákoliv činnost s nimi je jako rytmický tanec. Takovým příkladem může být stlaní postele s partnerem, kdy každý předpokládá pohyby druhého, navzájem si nepřekážejí a i takto obyčejnou činnost provedou jako jedno tělo. Právě polychronní lidé si musí synchronizaci udržovat, aby jejich práce byla rychlá a obratná. Tato koordinace je zjevná v Japonsku, kde lidé pracují v těsné blízkosti a fungují jako skupina. Dokonce i ve velkých firmách mívají sdílené kanceláře, aby si tak usnadnili chod společnosti. Zaměstnanci mají společné přestávky, spolu jedí apod. I když pracují v malé místnosti, jsou neuvěřitelně synchronizovaní. Obecně jsou Japonci mnohem synchronizovanější než anglo-američané. A to i proto, že jsou si synchronizace lépe vědomi než západ.

Příkladem správné synchronizace je láska. Ta je součástí stejného procesu jako rytmus. S člověkem, který se nám nelíbí, bychom nebyli v dobré synchronizaci a naopak.

Když si představíme elegantní osobu s velkou sebedůvěrou, zjistíme, že její tajemství je právě v rytmu. Pro takový dobrý dojem je třeba trénovat pohyb těla a řeč. Hall předpokládá, že takovýto trénink by pomohl i lidem s depresí, o nichž si myslí, že jsou právě mimo rytmus.

Rozdíl mezi bělochy a černochoy je právě i v tom, že jinak vnímají hudbu a tedy i rytmus. Pro černochoy je hudba součástí života a je samozřejmostí, že se k tanci přidá, i když je jen divák.

⁹¹ HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

5.8 Interval zpětné vazby

Podkapitola vychází ze stran 173-187.⁹²

Každá lidská bytost aby měla stabilní život, je závislá na zpětné vazbě od životního prostředí. Pro zjednodušení Hall dává jako příklad loď, která musí být někým navigována. A tento kormidelník si pomáhá kompasem, mapou či podobným způsobem. Důležitý je i správný interval této vazby, u lodi je třeba zatočení správně načasovat. V komunikaci tato zpětná vazba znamená schopnost odpovídat v rytmu, v čase, jinak dochází k dysfunkci.

V Japonsku mají ke komunikaci nepsaný systém pravidel. Dopoledne se chovají formálně a k večeru je jazyk stále více neformální. Jejich den je v harmonii a každý sám ví, kdy je na co vhodná doba. V USA naopak je třeba norem a pravidel kolektivního podvědomí aby každý věděl, jak jednat. V některých kulturách, především monochronních, dochází ke dlouhé zpětné vazbě. Takoví lidé stres z práce ventilují až doma nebo dokonce až po změně zaměstnání. V nespokojeném manželství k rozvodu může dojít až o mnoho let později apod. Závěr tedy je, že interval zpětné vazby je u Japonců kratší než u Američanů.

Pokud v anglo-americké kultuře uplyne doba k vyřízení určité věci, dojde k promlčení. Týká se to například trestných činů, kdy je nutné pachatele pustit, jelikož v soudním řízení došlo k promlčecí lhůtě. Hall k tomu přikládá příběh o Indiánech z Nového Mexika, kteří se dostali do konfliktu se státem, který skrz jejich území postavil silnici. Uplynulo několik let, ale nikdo s Indiány nehodlal komunikovat, natož se s nimi domluvit. Když pak silnice potřebovala opravit, opět nedošlo k projednání s Indiány. Dálniční oddělení předpokládalo, že problém je promlčen. Jednou ráno však cestující našli silnici zablokovanou. Byl to pro ně nečekaný šok. Nikdo nechápal, že po tolika letech se Indiáni stále budou domáhat svých práv. Ti přitom upozorňovali, že silnici uzavřou, nikdo tomu však nevěnoval pozornost. A právě tato situace ukazuje, jak se soustředíme jen na to, o čem si myslíme, že je pro nás vhodné a zbytek prostě nevidíme. Později k uspokojení práv Indiánů byla postavena silnice jiná. Příběh mimo jiné poukazuje i na to, jak je těžké pro kultury s odlišným pojetím času spolupracovat a že může dojít až ke kritickým situacím. Je třeba si uvědomit, že se takovéto problémy týkají chování obecně a pokud se chceme vyhnout konfliktu, musíme vědět, jak která kultura funguje.

⁹² HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.

Hallův pohled na kultury, veškerá jeho zkoumání, mají pro antropologii obrovský přínos. Proxemika se objevuje v každé učebnici o komunikaci i v každém průvodci jednání s lidmi. Při rozhovoru dvou lidí si snadno všimneme, jaký spolu mají, na základě vzdálenosti, vztah. Na rozdíl od toho chronemika stále stojí na pozadí. V české literatuře se o ní takřka nedočteme, v té zahraniční je to o trochu lepší. Chronemika není tak snadno viditelná jako proxemika a přitom je v našem životě důležitější. Časem se řídíme celý život každý den. Možná proto už ani nevnímáme, do jaké míry s ním nakládáme. Od probuzení až po usnutí, vše co uděláme, je ovlivněno chronemikou.

Tedy jako dlouho nám trvá vstát z postele nebo naopak usnout. Za jakou dobu odpovíme druhému člověku na vzkaz. Kolik času věnujeme povinnostem či jak dlouho je odkládáme. Od těchto nejzákladnějších činností až po ty složitější, na které se právě Hall zaměřil. On rozpracoval chronemiku v aplikaci na vztahy, zaměstnání, vzdělání a jiné. A jakožto Američan, se tímto zabýval z hlediska vlastní kultury, kterou následně srovnával s kulturami západními, tedy Francouzi, Němci a Angličany. A také kulturami východními, Japonci a Araby. Ani u Halla si však nelze nevšimnout, že se občas v knize uchyluje ke generalizacím.

6 Projevy norské kultury v jejich literatuře

V této části bakalářské práce jsem se rozhodla provést srovnání norské kultury s postavami z knižní série Joa Nesboho. Ústřední postavou jeho děl je Harry Hole. Harry Hole v knize vystupuje jako norský kriminalista, nejlepší v Oslu, trpící workoholismem a alkoholismem.

Nesboho jsem volila proto, že je mým oblíbeným autorem, který skvěle vykresluje knižní postavy i prostředí, ve kterém vystupují. V tomto případě je to tedy Norsko.

Výsledkem reflexe bude potvrzení nebo naopak vyvrácení toho, zda autoři literárních děl při vytváření svých fiktivních postav přihlížejí k typickým projevům daného národa pro vytvoření autentičnosti.

Pro analýzu mi poslouží mimo této knižní série i několik dalších zdrojů, vztahujících se k Norsku.

Jako první použiji knihu *Negotiating International Business* od Lothara Katze.⁹³

Podle Katze se u Norů silně projevuje monochronismus. Jednotlivci zde neradi vystupují z řady, naopak se drží své skupiny a nemají ani potřebu ukazovat své individuální schopnosti. Výkon je tak vždy výsledkem celé skupiny. Nesbo to ve svých knihách také potvrzuje. V sérii se velmi často objevuje pojem „výjezdová skupina“, výsledky jednotlivců se příliš nezdůrazňují. Zde je právě takový úspěch celého týmu vyzdvížen. Jelikož je Holle policista, vyšetřovatel, je pro něj monochronní styl práce vhodnější. Dokud jeden případ nevyřeší, nezabývá se jiným.⁹⁴

Norsko samo o sobě je celkem rovnostářská společnost, odmítající autokratický styl. Nadřízení zde nejsou považováni za ty nejchytřejší, nejdůležitější a jediné, kteří mohou rozhodovat. Naopak jsou spíše součástí týmu. Jako v *Policii*, kde šéf dohlíží na práci a pomáhá kdykoliv je třeba. Policistce, které její činnost zrovna nesedí, umožní práci jinou.⁹⁵

⁹³ KATZ, Lothar. *Negotiating international business: the negotiator's reference guide to 50 countries around the world*. Charleston, S.C.: Booksurge, 2006. 467 s. ISBN 1-4196-3190-X.

⁹⁴ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlín, 2015. Fleet, s. 150. ISBN 978-80-7473-270-6.

⁹⁵ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlín, 2015. Fleet, s. 92. ISBN 978-80-7473-270-6.

Lidé z Norska jsou velmi hrdí a nestojí příliš o informace či pomoc zvenčí. Taktéž můžeme vidět v knize *Policie*, kde je část o spolupráci dvou institucí. Ani jedné se to nelíbí, naopak z toho obě mají dojem, že jsou tou, která to vzdala.⁹⁶

Nicméně Norové si zakládají na pevných a důvěryhodných vztazích. V díle *Spasitel* je rozhovor o nemovitosti a muž prohlásí, že důvěra je vlastně důležitější než jakákoliv klauzule.⁹⁷

Vlastnosti, které obdivují, jsou poctivost a upřímnost. Nesbo popisuje hodnoty člověka, kterého má každý rád. Ten člověk je hodný, čestný a tolerantní.⁹⁸

Mluva Norů je obvykle jemná a klidná. Dokonce malá plachost je tím, co zanechá dobrý dojem. Je také běžné, že rozhovor probíhá s dlouhými tichými místy a přerušení této chvíle je neslušné. V mnoha částech knih se objevuje fráze „pomalu přikývl“, „pomalu se posadil“, „pomalu odložil“, „pomalu šel“. Stejně tak slovo tiše je opravdu časté. Autor tak poukazuje na to, že v Norsku ke všemu přistupují opatrně, pomalu a s nejistotou. A to i k automatickým, podvědomým činnostem. V *Nemesis*, můžeme vidět, že při rozhovoru se stává, že člověk hovoří, následně se odmlčí a pak pokračuje dál v rozhovoru. Je to pro ně naprosto běžná, nerušivá součást komunikace.⁹⁹

Emoce a pocity se v konverzaci moc neobjevují. Opět *Nemesis*, kde Harry žádá kolegyni, aby se oprostila od holých faktů a naopak mu sdělila své emoce. Pro ni je to těžké. Tohle u nich totiž není běžné.¹⁰⁰

Žádaná je naopak přímá komunikace, založená na faktech a konkrétních cílech. V díle *Sněhulák*, se Harry nechtěl dlouho zdržovat a otázku prostě položil přímo, bez zbytečných oklik.¹⁰¹ Norsko je stát nízkého kontextu. Sdělení musí obsahovat dost informací vztahujících se k situaci. Bez toho by nedošlo ke správnému pochopení věty.¹⁰²

⁹⁶ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 40-41. ISBN 978-80-7473-270-6.

⁹⁷ NESBØ, Jo. *Spasitel*. Zlín: Kniha Zlin, 2012a. Fleet, s. 391. ISBN 978-80-87497-08-1.

⁹⁸ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 39. ISBN 978-80-7473-270-6.

⁹⁹ NESBØ, Jo. *Nemesis*. Zlín: Kniha Zlin, 2011a. Fleet, s. 149. ISBN 978-80-87497-01-2.

¹⁰⁰ NESBØ, Jo. *Nemesis*. Zlín: Kniha Zlin, 2011a. Fleet, s. 107. ISBN 978-80-87497-01-2.

¹⁰¹ NESBØ, Jo. *Sněhulák*. Zlín: Kniha Zlin, 2012b. Fleet, s. 267. ISBN 978-80-87497-45-6.

¹⁰² NESBØ, Jo. *Spasitel*. Zlín: Kniha Zlin, 2012a. Fleet, s. 75. ISBN 978-80-87497-08-1.

Když spolu lidé hovoří, stojí daleko od sebe. Tato vzdálenost se ještě zvětší, když spolu mluví cizí lidé. Proxemická vzdálenost Norů je velká. Nesbo přímo popisuje proxemiku. Stane se totiž klíčovou při řešení případu.¹⁰³

Řeč těla je úsporná. Nesbo v knize zdůrazňuje, že přehnaná gestikulace se jeví jako naprostá zbytečnost.¹⁰⁴ Fyzickému kontaktu se raději vyhýbají úplně. Nesbo poukazuje na to, že Hole nemá fyzický kontakt vůbec rád, dokonce i podání ruky mu dělá problém.¹⁰⁵ Z toho vychází, že Norové působí jako chladní a odtažití. Pravdou je, že jsou celkem introvertním státem. Oční kontakt by měl být ovšem častý, protože vyjadřuje upřímnost a buduje důvěru. V knize dochází k takové situaci budování důvěry. Když spolu dvě ženy vedou soukromý rozhovor, přijde na řadu otázka: „Bil vás?“ a následně se žena snaží navázat oční kontakt právě proto, aby utužila svůj vztah s kolegyní.¹⁰⁶

Také dochvilnost je pro Nory zásadní, je totiž projevem úcty. Pouhých deset minut zpoždění znamená, že na schůzi nedorazíte včas, což by byl samozřejmě velký problém. Veškerá důvěra i vztah samotný může naprosto skončit.¹⁰⁷ S čím má ale Hole velký problém je čas obecně. Jako workoholik nedodržuje pracovní dobu, pak mu ale dělá problém ranní vstávání.¹⁰⁸ Na schůze taky chodí pozdě a čas ostatních netoleruje.

Rovnost žen a mužů je zde velmi vysoká. Dost žen pracuje na vedoucí pozici. Třeba postava Beáty Lonnové, šéfky kriminalisticko-technického oddělení.¹⁰⁹

¹⁰³ NESBØ, Jo. *Nemesis*. Zlín: Kniha Zlin, 2011a. Fleet, s. 163-164. ISBN 978-80-87497-01-2.

¹⁰⁴ NESBØ, Jo. *Sněhulák*. Zlín: Kniha Zlin, 2012b. Fleet, s. 546. ISBN 978-80-87497-45-6.

¹⁰⁵ NESBØ, Jo. *Pentagram*. Zlín: Kniha Zlin, 2011b. Fleet, s. 72. ISBN 978-80-87497-05-0.

¹⁰⁶ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 126. ISBN 978-80-7473-270-6.

¹⁰⁷ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 162. ISBN 978-80-7473-270-6.

¹⁰⁸ NESBØ, Jo. *Pentagram*. Zlín: Kniha Zlin, 2011b. Fleet, s. 230. ISBN 978-80-87497-05-0.

¹⁰⁹ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 201. ISBN 978-80-7473-270-6.

Pro další srovnání jsem použila článek Guide To Norway – Etiquette, Customs, Culture & Business.¹¹⁰

V kancelářském prostředí Norů je obvyklé neformální oblečení. Stejně tak v knize, kdy se novému nadřízenému nelíbí, jak doteď chodili oblékáni podřízení. Nicméně chce jen přejít z potrhaného oblečení a potisků na oblečení „trochu slušnější“. Formálnost se ale nadále neočekává.¹¹¹

Norsko je velmi tolerantní země. Psycholog v knize hovoří o potlačování homosexuality i v této tolerantní zemi.¹¹²

Další analýzu pak provádím podle knihy, jejíž autorkou je Soňa Gullová.¹¹³

Norové velmi rádi cestují. Opět Nesbo v celé sérii nebo konkrétně v *Levhartovi* poukazuje na plány Norů, které zahrnují cestování po světě.¹¹⁴

Obyvatelé, vládní úředníci i obchodníci chodí pěšky nebo jezdí na kole. Autor zmiňuje jízdu na kole, a to i do práce, spolu s neformálním oblečením.¹¹⁵

Termín jednání sjednávají nejméně měsíc předem. Nástup do nové práce ale i jiné sjednané termíny jsou obvykle platné od jednoho do dvou měsíců.¹¹⁶ Zvláštní kapitolou jsou ovšem letní prázdniny. V tuto dobu jsou Norové málokdy k dosažení. Krátké léto je pro ně totiž velmi cenné, a pokud je to možné, dny tráví v přírodě. Vidíme v *Policii*, kde je zdůrazněno, jak jsou o prázdninách opuštěná města.¹¹⁷

Nesbo také zdůrazňuje, jak jsou Norové vždy šťastní, když přijde léto, teplo a hlavně dlouhé světlo, naopak nesnášejí tu zimní tmou.¹¹⁸

I v pracovních vztazích je charakteristická neformálnost. Norové si téměř vždy tykají. Poté, co si dva podají ruce a představí se, ihned si začnou tykat.¹¹⁹

¹¹⁰ 301 Moved Permanently. *Professional Translation, Localisation & Interpreting Agency / Kwintessential UK* [online], [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.kwintessential.co.uk/resources/guide-to-norway-etiquette-customs-culture-business.html>

¹¹¹ NESBØ, Jo. *Spasitel*. Zlín: Kniha Zlin, 2012a. Fleet, s. 141. ISBN 978-80-87497-08-1.

¹¹² NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 84. ISBN 978-80-7473-270-6.

¹¹³ GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada), s. 98-100. ISBN 978-80-247-4418-6.

¹¹⁴ NESBØ, Jo. *Levhart*. Zlín: Kniha Zlin, 2013c. Fleet, s. 69. ISBN 978-80-7473-110-5.

¹¹⁵ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet, s. 369. ISBN 978-80-7473-270-6.

¹¹⁶ NESBØ, Jo. *Přízrak*. Zlín: Kniha Zlin, 2014. Fleet, s. 106. ISBN 978-80-7473-221-8.

¹¹⁷ NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet s. 475. ISBN 978-80-7473-270-6.

¹¹⁸ NESBØ, Jo. *Nemesis*. Zlín: Kniha Zlin, 2011a. Fleet, s. 363. ISBN 978-80-87497-01-2.

A poslední je tento článek: Lidé v Norsku - jací jsou Norové?¹²⁰

Norský humor je pro ně typický. Někdy však není jiné kultuře tak jasný, dokonce může být černý až morbidní. Norský humor je ten, o kterém jižané tvrdí, že je šťavnatý.¹²¹ Muž vypráví vtip, za který se poté omluví, jelikož v norském finančním světě kolují vtipy jen prasácké.¹²²

Alkoholismus je bohužel v Norsku častý, je totiž účinným lékem na norskou nesmělost a i lékem na deprese. Ovšem po osmé hodině večerní, a v pátek a sobotu už po šesté hodině, ho v obchodě neprodávají. Pokud si ale v Norsku dáte jediné pivo v úterý odpoledne, budou to považovat za alkoholismus. Ovšem opilost v pátek je zcela v pořádku. Nesbo v celé knižní sérii připomíná, že Harry Hole je alkoholik. Řeší tak své osobní problémy a přichází proto o vše co má, jen práci si kvůli alkoholismu vzít nenechá. Jinak se ale budoucností Harry nezajímá. Je člověkem, který se orientuje na současnost. Jaké následky nebo výhody jeho činy přinesou, je mu jedno. Jedná bez rozmyslu.

V Norsku je celkem komplikovaný terén. Když ho spojíme s norskou láskou k přírodě, zjistíme, že zdejší obyvatelé mají lepší fyzickou než jiné země. Proto se v turistické mapě můžete dozvědět, že trasa trvá dvě hodiny. Středoevropan však zjistí, že za tak krátkou dobu to zvládnout nemůže. Stejně tak i jízdní řády zde nelze považovat za jisté. Z velké části za to mohou nehostinné přírodní podmínky Norska. I ve *Spasiteli* se odehrává situace, kdy muž čeká na autobus, který má zpoždění.¹²³ Nory taková situace nijak nepřekvapí.

Článek obsahuje také zajímavý dodatek, který mé bakalářské práci skvěle poslouží.

„Skrývané (a zvláště pak potlačované) emoce a city se samozřejmě nakonec musí někde projevit. A také se projevují. O tom přinášejí svědectví severské filmy, literatura i hudba, kde vyplouvá na povrch všechno, co by jinak zůstalo skryto. A zatímco jižané si vše vyřikají ústně i

¹¹⁹ NESBØ, Jo. *Sněhulák*. Zlín: Kniha Zlín, 2012b. Fleet, s. 519. ISBN 978-80-87497-45-6.

¹²⁰ Lidé v Norsku - jací jsou Norové? | CK Mundo. *Zájezdy cestovní kanceláře MUNDO - aktivní dovolená* [online], [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.mundo.cz/norsko/obyvatelstvo>

¹²¹ NESBØ, Jo. *Levhart*. Zlín: Kniha Zlín, 2013c. Fleet, s. 42. ISBN 978-80-7473-110-5.

¹²² NESBØ, Jo. *Švábi*. Zlín: Kniha Zlín, 2013b. Fleet, s. 275-276. ISBN 978-80-7473-084-9.

¹²³ NESBØ, Jo. *Spasitel*. Zlín: Kniha Zlín, 2012a. Fleet, s. 50. ISBN 978-80-87497-08-1.

rukama hned a na místě, severané se utápějí ve svých vášních a citech tak dlouho, až se stane něco dost ošklivého. V lepším případě jen ve filmu nebo knize, kterou napíšou. ¹²⁴

Vidíme, že autor přesně takovou postavu, odpovídající přejímanému stereotypu o Norech vytvořil. Harry Holle je poctivý, skromný, tolerantní avšak introvertní. A samozřejmě i jeho vzhled odpovídá obecné představě Nora. Vysoký, světlolvasý s modrýma očima. A většina jich taková skutečně je.

Nesbo často ve svých knihách poukazuje na norské vlastnosti a projevy chování. Pomáhá tak dokreslit děj celé knihy. A samozřejmě pomocí toho mohou i budoucí cestovatelé lépe získat představu o zemi, jež se chystají navštívit. Jistě se vykreslování postav na základě kultury netýká všech spisovatelů, dá se ale říci, že pokud chtějí být úspěšní, musí člověka, i prostředí, ve kterém vystupuje, popisovat věrohodně, autenticky. I díky tomu může takový autor svou zemi představit celému světu daleko víc a zajistit, že si pak každý o takové zemi utvoří představy o tom, jak funguje. Věřím totiž, že po ohlasu, který u čtenářů vzbudil Jo Nesbo s celou svou knižní sérií, touží každý jeho fanoušek poznat na vlastní kůži zemi svého oblíbeného kriminalisty.

¹²⁴ Lidé v Norsku - jací jsou Norové? | CK Mundo. *Zájezdy cestovní kanceláře MUNDO - aktivní dovolená* [online], [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.mundo.cz/norsko/obyvatelstvo>

7 Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo vysvětlit komunikaci, poukázat na výhody její znalosti, její použití v praxi a především vymezit, jak odlišně se projevuje v různých zemích. Dále jsem se snažila zpracovat chronemiku E. T. Halla, a objasnit jeho terminologii. A v poslední části provádím srovnání fiktivní postavy z knihy s odpovídajícím národem a na základě toho jsem zjišťovala, zda nám literatura podává i informace o samotné kultuře a jejich typických projevech.

Tato práce popisuje komunikaci z teoretického hlediska, ale také poukazuje na její použití v běžném životě. Ukazují mnoho z typického chování kultur, vysvětlila jsem především jejich pojetí času ale i gestikulaci a další neverbální projevy.

V praktické části jsem sice došla k závěru, že autor ve svých dílech vychází právě z vlastností typických pro danou kulturu, nicméně stále se jedná pouze o fikci, ve které je konkrétní vystupování hlavní postavy úmyslné.

Ve skutečnosti je to ovšem poněkud jiné, a ne tak jednoduché. Samozřejmě že si každý kulturní rozdíly uvědomuje. Některé země se od sebe liší markantně, jiné už méně. Nicméně je třeba pochopit, že o těchto odlišnostech nelze mluvit obecně. Každý člověk je jiný, a to, že jeho kultura je považována za monochronní nebo třeba feministickou ještě neznámá, že i samotný příslušník tohoto národa takový bude. Osobnostní vlastnosti generalizovat nelze, a tak se můžeme pouze spoléhat na to, že budeme mít dostatečně znalosti o společenských, etických, projevech chování v cizích zemích.

Resumé

The aim of my bachelor thesis was to explain the communication, its use in specific nations and use in practice.

Work shows many of the typical behavior of cultures, I explain mainly by their concept of time, but also gestures and other nonverbal expressions.

I also deal with chronemics in the work *The Dance of Life* from Edward T. Hall and compare the fictional characters from books with the corresponding nation and on this basis I tried to find whether literature gives information about culture and its typical manifestations.

My work is an ideal beginning for a man who is about these cultures has something to learn.

Seznam použitých zdrojů

- BRUNO, Tiziana. *Řeč těla: jak neverbálně působit na druhé a rozumět řeči těla*. Praha: Grada, 2005. 112 s. ISBN 978-80-247-1313-7.
- DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.
- GULLOVÁ, Soňa. *Mezinárodní obchodní a diplomatický protokol*. 3., dopl. a přeprac. vyd. Praha: Grada, 2013. Expert (Grada). 336 s. ISBN 978-80-247-4418-6.
- HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983. 250 s. ISBN 0-385-19248-7.
- HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE. *Kultury a organizace: software lidské mysli. Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde, 2007. 335 s. ISBN 80-86131-70-X.
- KATZ, Lothar. *Negotiating international business: the negotiator's reference guide to 50 countries around the world*. Charleston, S.C.: Booksurge, 2006. 467 s. ISBN 1-4196-3190-X.
- LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993. 229 s. ISBN 80-85605-49-X.
- NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- NESBØ, Jo. *Levhart*. Zlín: Kniha Zlin, 2013c. Fleet. 722 s. ISBN 978-80-7473-110-5.
- NESBØ, Jo. *Nemesis*. Zlín: Kniha Zlin, 2011a. Fleet. 504 s. ISBN 978-80-87497-01-2.
- NESBØ, Jo. *Netopýr: první případ Harryho Holea*. Zlín: Kniha Zlin, 2013a. Fleet. 397 s. ISBN 978-80-7473-048-1.
- NESBØ, Jo. *Pentagram*. Zlín: Kniha Zlin, 2011b. Fleet. 449 s. ISBN 978-80-87497-05-0.
- NESBØ, Jo. *Policie*. Zlín: Kniha Zlin, 2015. Fleet. 609 s. ISBN 978-80-7473-270-6.
- NESBØ, Jo. *Přízrak*. Zlín: Kniha Zlin, 2014. Fleet. 515 s. ISBN 978-80-7473-221-8.
- NESBØ, Jo. *Sněhulák*. Zlín: Kniha Zlin, 2012b. Fleet. 500 s. ISBN 978-80-87497-45-6.
- NESBØ, Jo. *Spasitel*. Zlín: Kniha Zlin, 2012a. Fleet. 526 s. ISBN 978-80-87497-08-1.
- NESBØ, Jo. *Švábi*. Zlín: Kniha Zlin, 2013b. Fleet. 392 s. ISBN 978-80-7473-084-9.
- PEASE, Allan. *Body Language: How to Read Others' Thoughts by Their Gestures*. London: Sheldon Press, 1984. 152 s. ISBN 0-85969-406-2.

Internetové zdroje

301 Moved Permanently. *Professional Translation, Localisation & Interpreting Agency / Kwintessential UK* [online], [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z:

<http://www.kwintessential.co.uk/resources/guide-to-norway-etiquette-customs-culture-business.html>

Lidé v Norsku - jací jsou Norové? | CK Mundo. *Zájezdy cestovní kanceláře MUNDO - aktivní dovolená* [online], [cit. 15. 3. 2017]. Dostupné z:

<http://www.mundo.cz/norsko/obyvatelstvo>

GRIMES, William. *Edward Hall, Expert on Nonverbal Communication, Is Dead at 95. New York Times* [online], [cit. 15. 7. 2017]. Dostupné z:

<http://www.nytimes.com/2009/08/05/science/05hall.html>

Seznam obrázků

Obrázek 1 Časová mandala

Seznam příloh

Příloha 1 - Tabulka: Proxemická vzdálenost vybraných států.

Příloha 2 - Tabulka: Vlastnosti monochronní a polychronní kultury.

Příloha 3 - Tabulka: Témata, která jsou v určitých kulturách tabu.

Příloha 4 - Tabulka: 10 zemí s nejvyšším mužským hodnocením.

Příloha 5 - Tabulka: 10 zemí s nejvyšším ženským hodnocením.

Příloha 6 - Tabulka: 11 zemí s nejnižší obavou z nejistoty.

Příloha 7 - Tabulka: 11 zemí s největší obavou z nejistoty.

Příloha 8 - Tabulka: Rozdíly mezi Francouzi a Němci.

Přílohy

Příloha 1 - Tabulka: Proxemická vzdálenost vybraných států.

Vzdálenost	Národnost
Blízká	Arabové, Japonci, Jihoameričané, Francouzi, Řekové, černí Severoameričané, Iberoameričané, Italové, Španělé
Střední	Britové, Švédové, Švýcaři, Němci, Rakušané
Velká	bílí Severoameričané, Australané, Novozéland'ané

Zdroj: LEWIS, David. *Tajná řeč těla*. Praha: Victoria Publishing, 1993, s. 104. ISBN 80-85605-49-X.

Příloha 2 - Tabulka: Vlastnosti monochronní a polychronní kultury.

Monochronní kultura	Polychronní kultura
Současně dělá 1 věc	Dělá několik věcí současně
Časové rozvrhy a plány bere vážně	Rozvrhy a plány jsou užitečné, ale lze je porušovat
Práce je nejdůležitější částí života	Rodina a vztahy jsou důležitější než práce
Hlídá si soukromí a pracuje nezávisle	Udržuje kontakty a preferuje kolektivismus

Zdroj: DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 148. ISBN 80-7169-988-8.

Příloha 3 - Tabulka: 10 zemí s nejvyšším mužským hodnocením.

1. Japonsko	2. Mexiko
3. Rakousko	4. Irsko
5. Venezuela	6. Jamajka
7. Itálie	8. Velká Británie
9. Švýcarsko	10. Německo

Zdroj: DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 43. ISBN 80-7169-988-8.

Příloha 4 - Tabulka: 10 zemí s nejvyšším ženským hodnocením.

1. Švédsko	2. Norsko
3. Holandsko	4. Dánsko
5. Kostarika	6. Jugoslávie
7. Finsko	8. Chile
9. Portugalsko	10. Thajsko

Zdroj: DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 43. ISBN 80-7169-988-8.

Příloha 5 - Tabulka: 11 zemí s nejnižší obavou z nejistoty.

1. Řecko	2. Portugalsko
3. Guatemala	4. Uruguay
5. Belgie a Salvádor	6. Japonsko
7. Jugoslávie	8. Peru
9. Francie, Chile, Španělsko a Kostarika	10. Panama a Argentina
11. Turecko a Jižní Korea	

Zdroj: DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 76. ISBN 80-7169-988-8.

Příloha 6 - Tabulka: 11 zemí s největší obavou z nejistoty.

1. Singapur	2. Jamajka
3. Dánsko	4. Švédsko
5. Hongkong	6. Irsko
7. Velká Británie	8. Malajsie
9. Indie	10. Filipíny
11. Spojené Státy Americké	

Zdroj: DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 76. ISBN 80-7169-988-8.

Příloha 7 - Tabulka: Témata, která jsou v určitých kulturách tabu.

Belgie	Politici, jazykové rozdíly mezi Francouzštinou a vlámsštinou, náboženství
Norsko	Platy, společenský stav
Španělsko	Rodina, náboženství, negativní postoj k býčím zápasům
Egypt	Politika Středního východu
Nigérie	Náboženství
Libye	Politika, náboženství
Irák	Náboženství, politika Středního východu
Japonsko	2. světová válka
Pákistán	Politika
Filipíny	Politika, náboženství, korupce, pomoc ze zahraničí
Jižní Korea	Vnitřní politika, kritika vlády, socialismu a komunismu
Bolívie	Politika, náboženství
Kolumbie	Politika, kritika býčích zápasů
Mexiko	Mexicko-Americká válka, ilegální přistěhovalci
Karibik	Rasa, místní politika, náboženství

Zdroj: DEVITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 200, s. 280. ISBN 80-7169-988-8.

Příloha 8 - Tabulka: Rozdíly mezi Francouzi a Němci.

Francouzi	Němci
Úřady a kontrola	
Šéfové mají pravomoc nad časem podřízených. Sekretářky počítají s prací přesčas či o víkendech, pokud to šéf potřebuje.	Čas podřízených, zejména sekretářek, je nedotknutelný. Nemají přesčasy a nemohou být rušeni ani o pauze. Přišli by o otevírací čas obchodů.
Kombinace polychronního času a centralizace úřadů znemožňuje Francouzům postupovat jako Němci.	Podle zákona o ochraně práv zaměstnanců jsou obchody otevřeny jen v určitých hodinách dne. Pracovníci tak musí mít možnost v tyto hodiny nakupovat.
Rozhodování	
Agendy se přizpůsobují podle vývoje situace. Odpovědi jsou vázány na rozhodné ano nebo ne. Manažeři musí velmi kontrolovat své zaměstnance a mají velkou zodpovědnost, pokud chtějí zůstat v obraze.	Informace jsou strukturovány tak, aby každý věděl, kde je najít. Agendy jsou důležité a mají se dodržovat. Dobrý manažer kontroluje i talentované podřízené. V Americe není kontrola podřízených.
Informace a strategie	
Francouzský centralizovaný systém podporuje vzor rozhodování, pohybující se od vyšších středisek po ty nižší.	V Německé správě mohou silní jedinci dominovat na jakékoliv úrovni.
Dojem	
Zdají se být náchylnější k tomu, odhalit kdo jsou. Ve skupině se cítí chráněni a tak někdy udělají drzé prohlášení vůči někomu.	V Německu byste neměli chybovat a to ani ve vztazích. Blízké přátele si Němci dělají, jakmile jejich vnější bariéra opadne.
Personální vztahy	
Polychronní čas lidi spojuje a utužuje u nich vztahy. Nicméně Francouzi si své soukromí rádi nadále udržují, proto nemají své jméno na dveřích. Komunikace je vysoce kontextová, je tedy složitější ale rychlejší a spolehlivější.	V monochronním čase k sobě naopak lidé nemají moc blízko a tak se personální vztahy utvářejí velmi dlouho. Důležitá je zde ochrana soukromí ostatních. Komunikace je nízko kontextová a proto tak dbají na detail a autoritám přikládají velkou váhu.
Propaganda a reklama	
Zde jsou lidé vůči tomu odolnější, zábavná a poutavá reklama ještě není zárukou účinnosti. Ovšem co prohlásí člověk na vrcholu je bráno velmi vážně.	Náchylnost k podlehnutí reklamy je vysoká. Nicméně je důležité kdo a jak mluví, pokud je taková osoba přesvědčivá, pak věří všemu, co řekne.
Tisk a média	
Tisk a rozhlas ve Francii stojí na tom, zda je úspěšný a efektivní.	Mediím je zde dovoleno zabývat se důležitými informacemi. Odpovědnost za své zprávy si pak nesou sami.

Zdroj: HALL, Edward T. *The Dance of Life. The Other Dimension of Time*. New York: Anchor Books Edition, 1983., s. 117-122. ISBN 0-385-19248-7.